

Hoxiya

1-kisim ••• Hoxiya pəyoʻambərninɡ pahixə bir ayalni öz əmrigə elixi

¹ Pərwərdigarning kalami — Uzziya, Yotam, Ahaz wə Həzəkiyalar Yəhudaʻoʻa, Yoaxning oʻqli Yəroboam Israilʻoʻa padixah bolʻoan waqitlarda, kalam Bəʻrining oʻqli Hoxiyaʻoʻa kəldi; □ ² Pərwərdigarning Hoxiya arʻkilik kəlgən səzining baxlinixi —

Pərwərdigar Hoxiyaʻoʻa: «Barʻoʻin, pahixilikkə berilgən bir ayalni əmringgə aloʻin, pahixiliktin bolʻoan balilarni öz qolungʻoʻa aloʻin; qunʻki zemin Pərwərdigardin waz keqir pahixilikkə pütünləy berildi» dedi. □ ³ Xuning bilən u berip Diblainning qizi Gomərnini əmrigə aldi; ayal uningdin hamilidar bolup bir oʻqul tuʻoʻdi.

□ **1:1 «Yoaxning oʻqli Yəroboam Israilʻoʻa padixah bolʻoan waqitlarda...»** — «Israil» bu kitabta adətə Israilning «ximaliy padixahlik»ni kərsitidu. Hoxiyaning bexarətlirining kəpinqisi «ximaliy padixahlik» toʻqruluktur. Bəzi waqitlarda «Israil» toluq on ikki kəbilə (jümlidin Yəhuda)ni iqiɡə alidu. Mundaq əhwalda biz buni küqimizning bariqə izahlap qoyimiz. Bu kitabta Israilning Yəroboamdin keyinki padixahliri tilʻoʻa elinmiʻoʻan. Pəyoʻambər bəlkim ularni tilʻoʻa aloʻuqiligi yoq dəp qarʻoʻan boluxi mumkin. □ **1:2 «Barʻoʻin, pahixilikkə berilgən bir ayalni əmringgə aloʻin, pahixiliktin bolʻoan balilarni öz qolungʻoʻa aloʻin»** — balilar tehi tuʻoʻulmiʻoʻanidi. Biraq uning keyin tuʻoʻuloqan üq balisidin ikkisi Gomərninɡ pahixilikidin bolʻoan.

4 Pərwərdigar uningoa: «Uning ismini «Yizrəəl» dəp qoyqin; qünki yənə azoqina waqit etkəndə, Mən «Yizrəəl»ning kəning intikamini Yəhuning jəməti üstigə koyimən wə Israil jəmətining padixahlığıqa hatimə berimən. □ 5 Wə xu künidə əməlgə axuruliduki, Mən Israilning okyasini Yizrəəl jiloqisida sundiriwetimən».

6 *Gomər* yənə hamilidar bolup, kiz tuqdi. Pərwərdigar Hoxiyaoqa: «Uning ismini «Loruhamah» dəp qoyqin; qünki Mən Israil jəmətigə ikkinqi rəhim kılmaymən, ularni kət'iy

□ 1:4 «**Uning ismini «Yizrəəl» dəp qoyqin**» — «Yizrəəl» «Huda terioqan» yaki «Hudaning terioqini» degən mənida, wə yənə «Huda tarkitidu» degən mənida. Israilning ximaliy tərpidiki «Yizrəəl» degən jiloqida dəhxətlik bir kıroqinçilik bolqan. Yəhu isimlik bir sərdar Israilning xu waqittiki padixahi Yəhoramni wə ordidikiləni, jümlidin rəzil hanix Yəzəbəlni ɵltürüwətti. Bu ixlar Hudaning Yəhoram üstigə bolqan jazasi bolqini bilən, Yəhu uqioqa çikqan qanhor adəm bolup, Huda uningoa tapxuroqan jazalik wəzipisidin halkip nuroqun gunahsiz adəmlərnimu ɵltürüwətti. Gərqə bu ix 100 yil ilgiri bolqan bolsimu, Israil uning gunahlıqini etirap kılip baqmioqan (Təwrat, «Padixahlar» 9-10-bab). «Yizrəəl» jiloqisi Gideon hakim bolqan waqtida Israilning xanlıq bir oqəlibisining soruni idi («Hak.» 6-7-bab), bu jay Yəhuning waqtida kıroqin soruni bolqan, kəlgüsidə Israilning qong məoqlubiyitining soruni bolidu. □ 1:5 «**Mən Israilning okyasini Yizrəəl jiloqisida sundiriwetimən**» — Asuriyə imperiyəsi miladiyədin ilgiriki 733-yili Israilning ximaliy rayonlirioqa besip kirip, Yizrəəl jiloqisini ixoqal kılip, barlıq ximalıqlarni, jümlidin Gilead wə Galiliyəlikləni əsirgə quxürüp elip kətti. Xu wəkələr bilən Israilning hərbiy küqi («okyasi») sunduruwetildi.

kəqürüm kilmaymən; □⁷ **Birak Yəhuda jəmətigə rəhim kilmən wə ularning Hudasi boloqan Pərwərdigar arkilik ularni kutkuzimən; ularni okyasiz, kiliqsiz, jəngsiz, atlarsiz wə atlik əskərsiz kutkuzimən» — dedi.**□

⁸ Gomər Lo-ruhamahni əmqəktin ayriqandin keyin yənə hamilidar bolup oqul tuqdi; ⁹ *Rəb*: «Uning ismini: «Lo-ammi» dəp qoyojin; qünki silər Mening həlqim əməs wə Mən silərgə

□ **1:6 «Gomər yənə hamilidar bolup, kiz tuqdi. Pərwərdigar Hoxiyaqə: «Uning ismini «Lo-ruhamah» dəp qoyojin»... dedi — «Lo-ruhamah» «rəhim kilmən (kiz)» degən mənide. «Gomər yənə hamilidar bolup, kiz tuqdi». Bu ayəttə 3-ayəttikigə ohxax «uningin ... tuqdi» degən bir ibarə bolmıoqəqə «Lo-ruhamah» Hoxiyaning əz balisi əməs idi. □ 1:7 «**Birak Yəhuda jəmətigə rəhim kilmən wə ularning Hudasi boloqan Pərwərdigar arkilik ularni kutkuzimən; ularni okyasiz, kiliqsiz, jəngsiz, atlarsiz wə atlik əskərsiz kutkuzimən»** — bu bexarət bəlkim Asuriyə imperiyəsinin qoxunining Yəhudaqə tajawuz qilidıoanliqi wə xundak bolsimu Pərwərdigarning Pərixtisining wasitisi bilən Asuriyəni (dərəkə heq jəng bolmayla) yokitidıoanliqini kərsitidu (miladiyədin ilgiri 702-yili). Bu ayətnin qizik bir yeri xuki, Pərwərdigar «Pərwərdigar arkilik» bu ixni qilidu. Demək «Pərwərdigarning Pərixtisi»ning Əzini Huda deyixkə bolidu. Baxqə yərdə səhəbtəlxkinimizdək, ixnimizki «Pərwərdigarning Pərixtisi» dəl Hudaning «Kalami» Əysa Məsihinin Əzidur («Yəx.» 36-38-bablarni kərunq). Məzkur bexarətnin bir nətijisi bəlkim Israilda turoqan bəzi ihlasmən kixilər Yəhuda zeminiqə otup, olturaqlaxqan bolsa kərek.**

Pərwardigar bolmaymən» dedi.□

Hoxiya Israilning ahirki zamandiki bəhti toqirulux bexarət beridu

¹⁰ — Birak Israilning balilirining sani dengizdiki qumdək bolup, uni elqigili yaki sanioqili bolmaydu; «Silər mening həkım əməsilər» deyilgən jayda xu əməlgə axuruliduki, ularoqa: «*Silər tirik Təngrining oqulliri!*» — deyilidu.

■ ¹¹ Israil baliliri wə Yəhuda baliliri birgə yioqilidu, əzlrigə birla baxni tikləydu wə turoqan zemindin qikidu; qünki «Yizrəəlning küni» uluqdur! Aka-ukiliringlaroqa «Ammi! (*Mening həkım!*)» wə singilliringlaroqa «Ruhamah! (*rəhim qilinoqan!*)» — dənglar!□ ■

□ **1:9 «Rəb: «Uning ismini: «Lo-ammi» dəp qoyojin»... dedi** — «Lo-ammi» «Mening həkım əməs» degən mənidə. Bu isim Gomərning balisining baxqa ərdin boləjanlıqini bildüridu, xuningdək Huda aldida Israilning əhwalini kərsitidu. «Mən ular üçün Pərwardigar bolmaymən» (yaki «Mən silər üçün bolmaymən» yaki «Mən silər üçün «Əzəldin Bar Boləquqi» bolmaymən») degən ibarə, Hudaning Musa pəyoqəmbərgə tapxuroqan Əz namini, yəni «Yahwəh» («Mən Əzumdurmən»)ni kəzdə tutidu. Demək, «Mən silərdin həwər alidoqan Hudayinglar bolmaymən». ■ **1:10** Yar. 32:11; Rim. 9:25, 26 □ **1:11 «turoqan zemin»** — Israillar sürgün qilinoqan zemin bolsa kerək. **«turoqan zemindin qikidu»** — yaki «turoqan zeminda yaxinidu». **«Yizrəəlning küni»** — bu küning nemə ikənliki 2:14-23-ayəttə kərunidu. Bu ayət üstidə «koxumqə səz»imizdə tohtilimiz. ■ **1:11** Yəx. 11:13; Yər. 3:18; Əz. 37:16, 22; Əf. 2:14, 15, 16

2

Israiloqa qilinoqan tərbiyilik jaza — Hudaning sөzining dawami

¹⁻² — Ananglaroqa dөwayimni yөtküzüp, uning bilən dөwalixinglar; qünki u Mening ayalim əməs wə Mən uning eri əməs; u paħixilik turkını qırayidin, zinahorluk ھاlətlirini kəksining arisidin yaqatsun!□

³ Bolmisa, Mən uni kıp-yalingaq kılıp koyımən, tuoquloqan künidikidək anidin tuoqma kılıp koyımən;

Mən uni huddi qəl-bayawanoqa ohxax kılımən,
Uni bir kaqjirak yərgə aylandurımən,
Uni usuzluk bilən ɵltürimən;

⁴ Uning baliliroqa rəħim kılmaymən,
Qünki ular paħixiliklərdin tərəlgən balilardur.

⁵ Qünki ularning anisi paħixilik kılıqan,
Ularni qarnida kɵtürgüqi nomussizlik kılıqan;
Qünki u: «Mən manga nan wə süyümni,
yung wə kanapimni, zəytun meyim wə iqimlik-xarablırimni təminligüqi axnılırimoqa intilip

□ **2:1-2 «ananglaroqa dөwayimni yөtküzüp, uning bilən dөwalixinglar; qünki u mening ayalim əməs wə mən uning eri əməs; u paħixilik turkını qırayidin, zinahorluk ھاlətlirini kəksining arisidin yaqatsun!»** — demisəkmü bu sözlər həm pəyoqəmbərnin öz baliliroqa həmdə Hudaning öz həlkiqə eytkənliqidur. Təwəndiki sözlər (14-3) əsasən Hudaning Israiloqa boləqan sözliri — Biraq bəziliri pəyoqəmbərnin öz əħwalioqa mas kelidu.

ularni qoʻqliximən» — dedi.□

⁶ — Xunga mana, Mən yolungni tikən-jioqanliklar bilan qitlap korxiwalimən, *Israilning* ətrapini tam bilan tosimən, u qioqir yollirini tapalmaydigan bolidu.

⁷ Xuning bilan u axnilirini qoʻqlaydu, birak ularoqa yetixəlməydu;

Ularni izdəydu, tapalmaydu;

Xunglaxka u: «Mən berip birinqi erimni tepip, uning yenioqa kaytimən; qünki əhwalim bügünkidin yahxi idi» — dəydu.

⁸ — U ziraətlərni, yengi xarab wə zəytun meyini təminligüqining Mən ikənlikimni, Özliri «Baal» butlarni yasaxka ixlətkən kümüx-altunni kəp qiloquqining Mən ikənlikimni zadi bilmidi.

⁹ Xunga Mən kaytip kelimən, uningdiki ziraətlirimni öz waqtida,

Yengi xarablimni öz pəslidə elip ketimən,

Özümdiki ularning yalingaqlikini yepixka kerəklik yung-kanaplimni bərməy kayturup ketimən;□

¹⁰ Həzir Mən uning nomussizlikini axnilirining kəz aldida axkarilaymən,

□ 2:5 «**iqimlik-xarablimni təminligüqi axniliriməqa intilip ularni qoʻqliximən**» — «axnilirim» Israil qoqunoqan hərhil butlarni, bolupmu «Baal»larni kərsitidu. Nadan Israil ax-taam wə nərsə-kerəklərni Huda əməs, bəlkı bu butlar təminləydu, dəp qaraytti. □ 2:9 «**Xunga mən kaytip kelimən, uningdiki ziraətlirimni ... elip ketimən, Özümdiki ... yung-kanaplimni bərməy kayturup ketimən**» — Israillar Hudaning yenioqa «kaytixi» kerək. Həzir əksiqə Huda ularning yenioqa jazalaxka kaytidu.

Həqkim uni qolumdin kütquzalmaydu.□

11 Xundak kılıp uning tamaxalirioqa hatimə berimən;

Uning həytlirioqa! Uning «yengi ay»lirioqa!

Uning «xabat»lirioqa! Kiskisi, uning barlıq «jamaət ibadət sorun»lirioqa hatimə berimən!□

12 Wə Mən uning üzüm tallirini wə ənjür dərəhlirini wəyran kılımən;

U bularni: «Bular bolsa axnilirim manga bərgən ix həkqkılırimdur!» degənidi;

Mən bularni janggaloqa aylandurimən, yawayi həywanlar ularni yəp ketidu.■

13 Mən uning bexioqa «Baal»larning künlirini qüxürimən;

Qünki u *xu künliridə* ularoqa isriq salatti,

U özini üzükliri wə zibu-zinnətliri bilən pərdazlap,

Axnilirini qoqlixip, Meni untudi — dəydu Pərwərdigar.□

Huda ahir berip yənıla İsrailni muhəbbiti

□ **2:10 «Həzir mən uning nomussizlikini axnilirining köz aldida axkarilaymən»** — muxu «axniliri» degən sөzning mənisi həzir səl kengəytildi. İsrail Hudaning qoqdixioqa ixənməy, hərkaysi butpərəs dölətlərgə tayinip ular bilən ittipaqdax bolmaqı. Biraq Huda Əzigə qıloqan bu wapasizlikni həmmə adamning kezi aldida axkarilaydu. □ **2:11 «Hatimə berimən; uning həytlirioqa! Uning «yengi ay»lirioqa!...»** — «yengi ay»ning birinçi küni həyt küni hesablinatti. «Xabat» küni, yəni xənbə küni, dəm elix küni idi. ■ **2:12** Zəb. 80:12-13; Yəx. 5:5 □ **2:13 «mən uning bexioqa «Baal»larning künlirini qüxürimən»** — demək, Huda İsrailning «Baal»laroqa qoqunoqan künlirining tegixlik jzasini ularning bexioqa qüxüridu.

arqilik o'ziningki qilidu — «*Yizrælning küni*»

¹⁴ Xunga mana, Mæn uning kenglini alimæn, Uni dalaqqa elip kelimæn, kengligæ sezlæymæn. □

¹⁵ Xundak qilip Mæn uningqqa xu yærdæ üzümzarlarini qayturimæn, «Aqor jilqisi»ni «ümid ixiki» qilip berimæn; Andin u xu yærdæ yaxliq künliridikidæk, Misir zeminidin qiqqan künidæk küy-nahxa eytidu. □

¹⁶ Wæ xu küni æmælgæ axuruliduki, — dæydu Pærwærdigar — «Sæn Meni «erim» dæp qaqirisæn, Ikkinqi Meni «Baal»im demæysæn. □

□ **2:14 «Xunga mana, mæn uning kenglini alimæn, uni dalaqqa elip kelimæn, kengligæ sezlæymæn»** — «xunga» degæn bu söz adæmni tolimu hëyran qilidu, ælwættæ. Hudaning xapaiti daim degüdæk xundak. □ **2:15 «Xundak qilip Mæn uningqqa xu yærdæ üzümzarlarini qayturimæn, «Aqor jilqisi»ni «ümid ixiki» qilip berimæn; andin u xu yærdæ yaxliq künliridikidæk, küy-nahxa eytidu»** — bu ayættiki bæzi sezlærning xærhi: — (1) «Aqor jilqisi» — æslidæ Israil Pælestinni ixoqal qilix üqün jæng qiliwatqan künlærdæ, «Aqan» (yaki Ahor, mænisi «awaræ») isimlik bir kixi Hudaning kersætmişigæ itaæt qilmioqqa, pütkül Israil jængdæ mæqlup boldi. Yæxua pæyoqæmbærning wasitisi bilæn Aqanning gunahï eniklanqandin keyin, Israil Aqanni qalma-kesæk qilip øltürüwætti. Andin Israil düxmændin qutkuzuldi. «Aqanning ølümi ularni qutkuzoqan» degili bolidu. Xunga mæzkur ayætning mænisi, bækim birsi ularning gunahlarini këtürüxi bilæn, ular qutkuzulidioqan bolidu («Yæ.» 7-babni kërüng). (2) «yaxliq künliri» — bækim Israilning «yengi bir øl» tuquloqandæk, Misirdin qiqqan waqtini kersitidu. (3) «nahxa eytidu» yænæ «(Manga) jawab beridu» degännimu bildüridu. □ **2:16 «Sæn Meni «erim» dæp qaqirisæn, ikkinqi Meni «Baal»im demæysæn»** — «kirix söz»dæ eytkinimizdæk, «Baal» degæn sözning bir mænisi «igæm» yaki «erim».

17 Qünki Mən «Baal»larning namlirini sening aqzindin elip taxlaymən,

Ular bu nami bilən ikkinqi heqkandak əslənməydu. □

18 Xuning bilən Mən ular üçün daladiki haywanlar, asmandiki uqar-kanatlar wə yər yuzidiki əmüligüqilər bilən əhdə tüzimən; Mən okya, kiliq wə jəngni sundurup zemindin elip taxlaymən; *həlkimni* aman-esən yatquzimən. ■

19 Xundak kılıp Mən seni əbədil'əbəd Əzümgə baqlaymən; həkkanıylikta, mehir-muhəbbəttə, rəhim-xəpkətlərdə seni Əzümgə baqlaymən; □

20 Sadakətlikta seni Əzümgə baqlaymən, xuning bilən sən Pərwərdigarni bilip yetisən. □ ■

21 Wə xu künidə əməlgə axuruliduki, «Mən anglaymən» — dəydu Pərwərdigar, — «Mən asmanlarning təlipini anglaymən, bular yər-zeminning təlipini anglaydu; 22 Yər-zemin ziraətlərnin, yengi xarab wə zəytun meyin- ing təlipini anglaydu; wə bular «Yizrəl»ning

□ **2:17 «Mən «Baal»larning namlirini sening aqzindin elip taxlaymən»** — ibraniy tilida «Mən «Baal»larning namlirini uning (yəni, Israilning) aqzidin elip taxlaymən». ■ **2:18**

Ayup 5:23; Yəx. 11:6; Əz. 14:21; 34:25 □ **2:19 «Mən seni ... Əzümgə baqlaymən»** — bu söz adəttə kizni əzigə əmrigə elixini bildüridu. □ **2:20 «həkkanıylikta, mehir-muhəbbəttə, rəhim-xəpkətlərdə.... sadakətlikta (seni Əzümgə baqlaymən)»** — degən sözlər Hudaning kildioqanlirini süpətləydu, əlwəttə. Biraq ixinimizki, bu sözlər yənə kəlgüsidiki **Israilning** Hudaning muhəbbitigə boləqan inkasinimu bildüridu. Israil xu küni yənə wapasiz bolmaydu. Bu qong bir əzgirix, qong bir məjizidur! ■ **2:20** Yər. 31:33, 34

təlipini anglaydu! □ 23 Wə Mən Əzüm üqün uni zeminda teriyəmən; Mən «Lo-ruhamah»oşa rəhım kılıməni; Mən «Lo-ammi»oşa: «Mening həlkim!» dəymən; wə ular Meni: «Mening Hodayim!» — dəydu. □ ■

3

Hoxiya əzığə wapasızlıq kılıp əzidin ayrılğan ayalını qayturup əkilidu

¹ Wə Pərwərdigar manga: — Yənə barəjin, axnisi tərıpıdın səyülgən, zinahor bir ayalni səygin; gərqə Israillar yat ilahlar tərıpıgə eşıp kətken, «kixmix poxkal»larni səygen bolsimu, *Mən Pərwərdigar ularoşa kərsətkən səyğümdək*

□ **2:22 «...bular «Yızrəəl»ning təlipini anglaydu!»** — «Yızrəəl» degən isim «Israil» degən isim bilən tələppuz jəhəttə ohxixip ketidu, muxu yərdə Israilni kərsitidu. Biraq Hoxiyaning birinğı oşli «Yızrəəl»ning anisining wapasızlıkıdın tuşulup (2:4ni kərüng) andın xu səwəbidin atısidin ayrılğanidək, Israil «anisining wapasızlıkı» bilən Hudasidin ayrılğan bolup, hazır Hudasi bilən əpləxtürülgən bolidu. □ **2:23 «Mən Əzüm üqün uni zeminda teriyəmən»** — esimızdə barki, «Yızrəəl» «Hudaning terioşini» degən mənidə. Hudaning Israil (Yızrəəl)oşa bolğan məqsiti, dehqanning **əzi üqün** urukni zeminoşa terioşini oşa ohxax əməlgə axurulidu. Demək, ahırki zamanda, Israil harakterida, meşezidə, qılğanlırida Hudaning kənglidikidək bolidu. Huda xu yol bilən Israilda Əzini uluşlaydu. ■ **2:23** Hox. 2:1; Rim. 9:26; 1Pet. 2:10

sən uni səygin, — dedi □ ² (xunga mən on bəx kümüx tənggə, bir homir buoqday wə yerim homir arpiqə uni özümgə qayturuwaldim; □ ³ Mən uningə: «Sən mən üçün uzun künlər kütisən; sən pəhixilik qilmaysən, sən baxqa əringki bolmaysən; mənmu sən üçün ohxaxla seni kütimən» — dedim).□ ■

⁴ — «Qünki Israillar uzun künlər padixəhsiz, xahzadisiz, qurbanliqsiz, «tüwrük»siz, «əfod»siz wə heq əy butlirisiz kütüp turidu.

□ **3:1 «kixmix poxkallirini səyidioqan»** — bu kinayilik gəp. Ular bəlkim bu poxkallarni hərhil butlarəqə atap yegən boluxi mumkin. Ular butpərəslik yolida xu kixmixlərni yegəqkə həkəkiy «dindarlar» bolup qaldi — gərqə Pərwərdigarning səygüsining obykti Israil boləqan bolsimu, lekin Israilning səyüx obykti nahəyiti bir hil poxkal boləqanidi, halas. □ **3:2 «...yigirmə kürə buoqday wə on kürə arpa»** — «bir homir» 300 litr, yəni 20 kürə, «yerim homir» 150 litr, yəni 10 kürə. **«mən ... uni özümgə qayturuwaldim»** — qarəqanda Gomər kulluq həlitigə qüxüp qəloqan, bazarda (bəlkim baliliri bilən) setilidiqan həloqə kəlgən. Hoxiya üçün uni setiwelix səl qiyinraq kərünüdu; uning bahəsiqə yetix üçün puləqə qoxup yənə uni-buni elip kelix kerək idi. □ **3:3 «Sən mən üçün uzun künlər kütisən»** — demisəkmü buning mənisi, Hoxiya uni hərəkəndəq munasiwəttin ayrip yəloquz turmuxqə qalduridu. Biraq u əzi uningdin baxqa heqəkəndəq bir ayələqə yeqinlaxmay, uni kütidu. ■ **3:3** Qan. 21:11

□ ■ 5 Wə keyinrək, Israil baliliri qaytip kelidu wə Pərwərdigar boloqan Hudisini həm Dawut padixahini izdəydu; künlərnin ahirida ular təwrinip əyminip Pərwərdigarning yenioq, xundakla Uning mehribanliqioq qarap kelidu». □ ■

4

2-qisim: ••• Hoxiyaning ayrim-ayrim hawərliri — «I Israil, Mən qandaqmu silərnəni taxlap qoyimən?!» ••••• Yorutulmioqan bir həlk

□ 3:4 «Israillar uzun künlər padixahsiz, xahzadisiz, qurbanliqsiz, «tüwrük»siz, «əfod»siz wə heq öy butlirisiz kütüb turidu» — bu ayəttə tiloq elinoqan bəzi nərsilər yaki ixlar (padixah, xahzadə, qurbanlik, əfod) əslidə mahiyiti yahxi, bəzilər pütünləy yahxi əməs. Bu bexarəttin qarioqanda, Huda Israil üqün səllimaza yengi bir baxlinixni bekitkən. «Tüwrük» bəlkim butpərəslikkə ait boloqan nərsini kərsitidu. «Əfod» — Huda Musa pəyoqəmbərgə qüxürgən qanun boyiqə, bax kahin kiydioqan bir alahidə kaltə qapan bolup, uning iqidiki ikki tax arqilik Hudadin yol sorioqili bolatti. «Təbirilər»nimu kəring. ■ 3:4 Hox. 10:3 □ 3:5 «**keyinrək, Israil baliliri qaytip kelidu wə Pərwərdigar boloqan Hudisini həm Dawut padixahini izdəydu**» — «Hoxiya» degən kitabta «Israil» adəttə «ximaliy padixahlik»ni kərsitidu. Ular burunla Huda əsli bekitkən Dawutning handanliqioq təwə padixahliqtin ayrilip kətkənidi. Xunga ahirki zamanlarda ularning «Dawutni izdixi» üqün hərəkəndə təkəbburlukni taxlix kerək bolidu. Uning üstigə bu bexarət ahirki zamanlarda padixah Dawutning oqli Məsih Əysaning Israilni qutkuzidioqanliqinimu kərsətsə kerək. ■ 3:5 Yəx. 2:2; Yər. 30:9; Əz. 34:23; 37:22; Mik. 4:1

1 Pərwərdigarning səzini anglanglar, i Israil baliliri; çünki Pərwərdigarning zeminda turuwatқанlar bilən kildioğan dəwasi bar; çünki zeminda heq həkikət, heq mehribanlik, Hudani heq bilix-tonux yoqtur; ■ ² Qarqax-tillax, yaloğanqilik, katillik, oqrilik, zinahorluk — bular zeminda yamrap kətti; qan üstigə qan təkülidu. □ ³ Mana xu səwəbtin zemin matəm tutidu, uningda turuwatқанlarning həmmisi jüdəp ketidu; ular daladiki həywanlar həm asmandiki uqar-qanatlar bilən billə jüdəp ketidu; bərəkət, dengizdiki beliklərmu yəp ketilidu.

⁴ Əmdi heqkim dəwa qilixmisun, heqkim əyibləxmisun; çünki Mening dəwayim dəl sən bilən, i kahin! □ ⁵ Sən kündüzdə putlixip yikilisən; pəyoqəmbərmu sən bilən keqidə təng putlixip yikilidu; wə Mən anangni həlak qilimən.□

⁶ Mening həlkim bilimsizliktin həlak qilindi; wə sənmu bilimni qətkə qakқанikənsən, Mənmu seni qətkə qakimənki, sən Manga yənə heq kahin bolmaysən; Hudayingning

■ **4:1** Mik. 6:2 □ **4:2** «qan üstigə qan təkülidu» — yaki ɵltürɵx wəkəliri nahayiti kɵp ikənlikini yaki (bəzi alimlarning pikriqə) halioğanqə adəmlərnı tutuwelip ularni butlaroqə «insan qurbanlıq»i qildioğanlıqini kərsitidu. □ **4:4** «**Mening dəwayim dəl sən bilən, i kahin!**» — baxqa birhil təjmisı: «Həlkıng kahin bilən dəwalaxqandək boldı». Lekin bizningqə 4-ayəttiki sɵzlər kahinoqə qarita etilidu; bizning təjrimimiz 5-ayəttiki sɵzlərgə intayin mas kelidu, dəp qaraymız. İbraniy tilini qüxinix səl təs. □ **4:5** «**pəyoqəmbərmu sən bilən keqidə təng putlixip yikilidu**» — «pəyoqəmbər» sahta pəyoqəmbərnı yaki (butpərəslik yaki yalaqçilik qatarlıq səwəblər bilən) öz mənəpəitigə setilip kətkən pəyoqəmbərnı kərsitidu.

qanun-kersatmisini untuqanlikning tUpaylidin, Mənmü sening baliliringni untuymən. □

7 Ular kƏpƏygƏnsəri, Manga qarxi kƏp gunah sadir kildi; Mən ularning xan-xƏripini xƏrmƏndiqilikka aylanduruwetimən. □

8 Ular hƏlkimning gunahini yƏydiyƏn boləaqqa, Ularning jeni *hƏlkimning* kƏbihlikigə intizar bolidu. □

9 Wə hƏlkim qandak bolsa, kahinlarmu xundak bolidu; Mən *kahinlarning* tutqan yollirini Əz üstigə qUXurimən, Əz kilmixlirini bƏxiƏa qayturimən. □ ■

10 Ular yƏydu, biraq toymaydu,

□ 4:6 «**Mening hƏlkim bilimsizliktin hƏlak kilindi; wə sƏnmü bilimni qƏtkə kƏkqanikƏnsən, Mənmü seni qƏtkə kƏkimən...**» — bu ayəttiki «bilim» xÜbhİsizki, Hudani bilix degənliktur. □ 4:7 «**Ular kƏpƏygƏnsəri... Mən ularning xan-xƏripini xƏrmƏndiqilikka aylanduruwetimən**» — «ular» kahinlarni yaki (6-ayəttə eytiləqan) «kahinlarning baliliri»ni kƏrsitidu. «**Mən ularning xan-xƏripini xƏrmƏndiqilikka aylanduruwetimən**» — «kahin bolux» nahayiti xƏrƏplik ix, əlwəttə. Ularning xƏrƏplik wƏzipiliri hƏlkqə Hudaning qanun-kƏrsətmilirini Əgitixni Əz iqigə alidu. Biraq buning ornida ular Əzi «Hudaning qanun-kƏrsətmilirini untuqan» (6-ayət). □ 4:8 «**Ular hƏlkimning gunahini yƏydiyƏn boləaqqa...**» — Təwrat dəwridə birsi gunah sadir kiləqan bolsa, undaqta u «gunah qurbanliqi»ni (gunahini tiləydiyƏn qurbanliq)ni sunuxi kerək idi. Kahinlarning bundak qurbanliqlarning gƏxidin məlum bir kİsimni yeyix imtiyazi bar idi. Xunga ular hƏzir: — «HƏlk kƏprək gunah kilsa, yƏydiyƏnimizmu kƏp bolidu!» dƏp oyliqan ohxaydu. □ 4:9 «**HƏlkim qandak bolsa, kahinlarmu xundak bolidu**» — demək, hƏlkim jazayimni tartqanikən, sən kahinmu buningdin haliy bolmaysən; əlahidə imtiyazliring seni kUtquzmaydu, əksiqə tartdiyƏn jazaying tehimu eqir bolidu. ■ 4:9 YƏx. 24:2

Ular pahixilik qilidu, birak heq kopəyməydu;
Qünki ular Pərwərdigarni tingxaxni taxlap
kətti, □ ■

¹¹ Əzlrini pahixilik, xarab wə yengi xarabқа
beoixlidi;

Bu ixlar adəmnıng əkil-zəhnini bulap ketidu.

¹² Həlkim öz tayikidin yolyoruk soraydu,

Ularıng hāsisi ularoқа yol kərsitərmix!

Qünki pahixilikning rohi ularni azduridu,

Ular Hudasining himayisi astidin pahixilikkə
qikip, □ ■

¹³ Taoq qokkilirida kurbanlik qilidu,

Dəng-egizliklərdə, xundakla sayisi yahxi
boloqaqқа dub wə terək wə қariyaоaqlar
astidimu isriқ salidu;

Xunga kizliringlar pahixilik, kelinliringlarmu

□ **4:10 «Ular pahixilik qilidu, birak heq kopəyməydu»** — bu intayin kinayilik gəp. Demək, Israil «pahixə bolup» (butlaroқа qokunоan bolup), kəp «pahixiwazlar» (butlar) bilən billə boloan bolsimu, heqқandak payda kərmigən. Baxқа hil tərjimisi: «Ular pahixilik qilidu, lekin heq parawanlaxmaydu». ■ **4:10** Mik. 6:14 □ **4:12 «Həlkim öz tayikidin yolyoruk soraydu, ularıng hāsisi ularoқа yol kərsitərmix!»** — ular «tayiki», «hāsisi»ni palqilik, rəmқilik üqün ixlitidu. «**Qünki pahixilikning rohi ularni azduridu, ular Hudasining himayisi astidin pahixilikkə qikip,...**» — «kirix söz»imizdə tiloқа elinoqandək, «pahixilik» butpərəslik wə pahixilikning əzini öz iqigə alidu. «Baal» қatarliklaroқа qokunux paaliyətliri hərhil pahixilikni öz iqigə aloqan. Israil Hudaoқа sadik boloan ayaldək əməs, bəlki wapasis pahixə ayaldək boloan. ■ **4:12** Hox. 5:4

zinahorluk qilidu. □ ■

¹⁴ Mən qizliringlarni pahixilikliri üqün,

Yaki kelinliringlarni zinahorlukliri üqün jazalimaymən;

Qünki *atilir* özirimu pahixilər bilən sirtқа qıqıdu,

«Buthana pahixə»liri bilən billə qurbanlik qilidu;

Xuning bilən yorutulmıoğan bir həlk yiktilidu. □

¹⁵ Sən, i Israil, pahixilik kilixing bilən,

Yəhuda gunahқа qetilip qalmisun!

Nə Gilgaloğa kəlmənglar, nə «Bəyt-Awən»gə qıqmanglar,

Nə «Pərwərdigarning həyati bilən!» dəp kəsəm

□ **4:13** «...Dəng-egizliklərdə, xundakla sayisi yahxi bolıoqқа dub wə terək wə qariyoqqlar astidimu isrik salidu» — ular Hudaning himayisi astidin qıqip, nahayiti bir dərəh astida bir buttin himayə sorimaқта. **«silarning** qizliringlar pahixilik, kelinliringlarnu zinahorluk qilidu» — «(siləring) qizliringlar... kelinliringlarnu» — Huda «silər» degən sez bilən bəlkim yənə kahınlaroğa sez qilidu. ■ **4:13** Yəx. 1:29; 57:7; Əz. 20:28 □ **4:14** «Mən qizliringlarni pahixilikliri üqün, yaki kelinliringlarni zinahorlukliri üqün jazalimaymən; qünki (atilir) özirimu pahixilər bilən sirtқа qıqıdu...» — diqqət kilixқа ərziyduki, Huda bu qiz-kelinlarni əyibliməydu; Hudaning aldida, məs'uliyət ularning atiliri (bəlkim kahınlar)ning zimmisididur.

kilmanglar.□

¹⁶ Qünki tərša bir kısır inəktək, Israil tərşalik kılıdu; Pərwərdigar kandaqmu pahlanni baqqandək, ularni kəng bir yaylaqta ozuqlandursun?□

¹⁷ Əfraim butlarəğa qaplasti;

Uning bilən heqkimning kari bolmisun!□

¹⁸ Ularning xarabi tügixi bilənla,

Ular əzlrini pahixilikkə beqixlaydu;

Ularning esilzadiliri nomussizlikka əsəbiylərgə məptun boldi.

¹⁹ Bir xamal-roh ularni kanatlıri iqigə oriwaldi,

□ **4:15 «Sən, i Israil, pahixilik kılıxing bilən, Yəhuda gunahka qetilip kalmisun! Nə Gilgaləğa kəlmənglar, nə «Bəyt-Awən»gə qıkmanglar, nə «Pərwərdigarning hayati bilən!» dəp kəsəm kilmanglar»** — bu sözlər bəlkim Yəhudaəğa qaritip eytilixi mumkin. «Gilgal» wə «Bəyt-Awən» Israil zeminidiki «yerim butpərəs» tawapğahlar idi. Amos pəyoğəmbər allıkaqan Israil wə Yəhudani bu tawapğahlarəğa barmaslıq, bu yərlərgə qetixlik gunahlarıni kılmaslıq, jümlidin Pərwərdigarning namini bikar-biğudə ixlətməslik kerək, dəp agahlandıroğanidi («Am.» 4:4, 5:5, 8:14). Hoxiya uning agahlırini təkrarlaydu. U yənə Amos pəyoğəmbərgə əgixip, Israilning «Bəyt-Əl» (Hudaning öyi)də ötküzgən butpərəslikini əyibləp, xu yərnə «Bəyt-Awən» («yok birnərsə»ning öyi) dəp ataydu. □ **4:16 «Pərwərdigar kandaqmu pahlanni baqqandək, ularni kəng bir yaylaqta ozuqlandursun?»** — baxka birhil tərijimə: «Əmdi Pərwərdigar hazır ularni pahlanni baqqandək kəng bir yaylaqta ozuqlandırıdu!». Bu ikkinçi hil tərijimisining mənisini toğra bolsa uning mənisini: «Pərwərdigar Israilni ularni sürgün kıldurıdu» degənlik bolıdu. □ **4:17 «Əfraim butlarəğa qaplasti; uning bilən heqkimning kari bolmisun!»** — «Əfraim» Israil (ximaliy padixahlik)ning on kəbilisidin əng qoŋgi, u bəzidə Israil (yəni, on kəbilə)ning əzığə wəkil bolıdu.

Ular qurbanlikliri tüpəylidin iza-aħanətkə qalidu.□

5

Əfrainning əhwali qataq, Yəhudaningmu əhwali qataq!

¹ Buni anglanglar, i kaħinlar,
Tingxanglar, i Israil jəməti,
Kulak selinglar, i padixahning jəməti;
Qünki bu həküm silərgə bekitilgən;
Qünki silər Mizpah xəhiridə bir kiltak,
Tabor teqida yeyiloqan bir tor bolqansilər.□

² Asiy adəmlərmu kiroqin-qapqunoqa qəküp kətti;
Biraq Mən ularning həmmisini jazalioquqi bolimən.□

³ Əfrainni bilimən, Israil məndin yoxurun əməs;
Qünki i Əfrain, sən hazır pahixilik kilding,

□ **4:19 «bir xamal-roh ularni kanatliri iqigə oriwaldi,...»** — ibranij tilida «xamal» wə «roh» bir səz. Bu jümlining mənisi bəlkim ular pahixilik-butpərəslik bir pasıq roh (jin) tərripidin pütünləy azdurulup ketildi. □ **5:1 «Silər Mizpah xəhiridə bir kiltak, Tabor teqida yeyiloqan bir tor bolqansilər»** — nemixka «Mizpah» wə «Tabor» deyilidu? Israil əslidə bu jaylarda Hudaning kəp iltipatlirioqa wə məditigə erixkən. Bu bexarəttin qarioqanda, bu ikki jay hazır əksiqə butpərəslik yaki birhil adalətsizlik yürüzülgən jaylar bolup qaldi. □ **5:2 «Asiy adəmlərmu kiroqin-qapqunoqa qəküp kətti; ...»** — bu ayəttiki «kiroqin-qapqun» degən səz bəzi alimlarning pikirə balilarni qurbanlik qilixni öz iqigə alidu. Bundaq ixlar Qanaandiki əllərnin butpərəslikidə kəp kərülətti. Baxka hil tərjimilərmu bar.

Israil buloqanoqandur. □

4 Ularning qilmixliri ularni Hudasing yenioqa qaytixioqa koymaydu;

Qunki pahixilikning rohi ular arisididur,

Ular Pərwərdigarni heq bilməydu. ■

5 Israilning təkəbburluki əzigə qarxi guwahlik bərməktə;

Israil wə Əfraim əz kəbihliki bilən yikilip ketidu;

Yəhudamu ular bilən təng yikilidu. ■

6 Ular koy padiliri wə kala padilirini elip Pərwərdigarni izdəxkə baridu;

Birak ular Uni tapalmaydu; qunki U Əzini tartip ulardin yiraqlaxti. □

7 Ular Pərwərdigarəqa asiylik kildi,

Qunki ular balilarni haramdin tuqduroqan;

Əmdi «yengi ay» ularni nesiwiliri bilən yep ketidu. □

8 Gibeahəta sunayni,

Ramahəda kanayni qelinglar;

Bəyt-awəndə agah signalini anglinglar;

□ **5:3 «i Əfraim, sən ... pahixilik kilding»** — Əfraimning Pərwərdigardin waz keqip butlarəqa baqlinixi «rohij pahixilik»kə barawərdur. ■ **5:4** Hox. 4:12 ■ **5:5** Hox. 7:10 □ **5:6 «koy, kala padilirini elix»** — kəp qurbanliqlarni kilixni məqsiti kilidu, əlwəttə. □ **5:7 «yengi ay»** — heyət yaki «yengi baxlinix» bolidu. Xu waqtittin baxlap ularning aman-esənliki wə mustəkillikioqa hatimə berilidu, xu waqit kəlgəndə ularəqa bulang-talang kilqilarning yoli eqilidu, deməqci. Bu wəkəning təpsilatining qandak bolidioqanliqini pəkət pərəzla kilalaymiz. Təwəndə, 8-15-ayətlərdə aldin'ala eytiləqan tajawuzqilik «yengi ay»da baxlinarmikin?

Kəyningdə! Qara, i Binyamin!□

⁹ Əfraim əyiblinidioqan künidə wəyranə bolidu; Mana, Israil kəbililiri arisida bekitilgən ixni ayan kildim!

¹⁰ Yəhudaning əmirliri pasil taxlarni yetkigüqigə ohxaxtur;

Mən ular üstigə oqəzipimni sudək təküwetimən.

¹¹ Əfraim horlanoqan, jazayimda ezilgən, Qünki u öz beximqilik kılıp «paskinilik»ni qoqlap yürdi.□

¹² Xunga Mən Əfraimoqa küyə kurti,

Yəhuda jəmətigə qiritküq bolimən.

¹³ Əmdi Əfraim özining kesilini,

Yəhuda öz yarisini kərgəndə,

□ **5:8 «Gibeahğa sunayni, Ramahğa kanayni qelinglar; Bəyt-Awəndə agah signalini anglitinglar; kəyningdə! Qara, i Binyamin!»** — Binyamin on ikki kəbilining biri, Yəhudağa bekindi boloqan, «Israil», yəni «ximaliy padixahlik»ning jənubiy qegrasida. Bu bexarəttə ikki imkaniyət bar: — (1) Yəhuda əzi Israiloqa tajawuz kilidu, andin Israil bilən Yəhuda bir-biri bilən sokuxidu; nətijidə Israil Asuriyədin yardəm soraydu (13-ayət) (10-ayəttə Yəhudaning həkümranlarning jaħangirliki, ajizlarni bozək kılıp eksplitatsiyə kiliwatqanliki kərsitilidu); (2) bexarət Asuriyə imperiyəsinin tajawuz kilidioqanliqini kərsitidu (miladiyədin ilgiriki 733-yili ular Israilning ximaliy kəbilirini elip kətti: 722-yili pütkül Israilni ixoqal kildi: 702-yili Yəhudağa tajawuz kildi). Biz ikkinçi imkaniyətə mayilmiz. Israilning jənubiy qegrisioğa tutaxqan bu xəhərlər kistakqə elinidioqan bolsa (hujum ximaldin kəlgən əhwalda), undaqta Israilning qaloqan jayliri nemidegən kiybilidioqan bolidu! Israil Asuriyədin yardəm sorioqandin keyin (xundaqla Asuriyəgə pul bərgəndin keyin!), ular təripidin wəyran kilinöqan. □ **5:11 «Əfraim... öz beximqilik kılıp «paskinilik»ni qoqlap yürdi»** — «paskinilik» bəlkim birhil butni kərsitidu.

Əfraim Asuriyəlikni izdəp bardi,
«Jedəlhör padixah»ğa təlipini yollidi;
Biraq u həm silərnı saqaytalmaytti,
Həm yarənglarnımu dawaliyalmaytti.□

¹⁴ Qünki Mən Əfraimğa xirdək,
Yəhuda jəmətigə arsləndək bolimən; Mən,
yəni Mənki, ularnı titma-titma kiliwetip, ketip
qalimən;

Ularını elip ketimən, qutkuzalaydıoğan həqkim
qıkmaydu;

¹⁵ Mən ketimən, ular gunahını tonup yetip,
yüzümni izdimigüqə öz jayımğa kaytip
turimən;

Bexioğa kün qüxkəndə ular Meni intilip izdəydu.

6

İsrailning yüzəki jawabi

¹ «Kelinglar, Pərwərdigarning yenioğa kaytayli;
Qünki U titma-titma kiliwətti, biraq saqaytidu;
Uruwətti, biraq bizni tengip koyidu.

² U ikki kündin keyin bizni janlanduridu;

Üqinqi küni U bizni tirildüridu,
Biz Uning yüzi aldidə həyat yaxaymiz!

□ **5:13 «Əfraim Asuriyəlikni izdəp bardi, «jedəlhör padixah»ğa təlipini yollidi»** — Asuriyəliklər öz padixahığa bərgən unwannı, yəni «Uluq Padixah» degənnıng imlasını Hoxiya kəstən əzgərtip, unı kinayə bilən «Jedəlhör Padixah» (İbraniy tilidə «Yarəb padixah») dəp ataydu. Əməliyəttə Asuriyə padixahliri dəl muxu harakterdə boləğan, u baxqa əllər bilən soquxuxqa hərəkəndə bəhanə-səwəblərnı qıqarəquqi idi.

³ Wə biz Uni bilidioqan bolimiz!
 Biz Pərwərdigarni tonux həm bilix üqün intilip
 qoşlaymiz!
 Uning bizni kutkuzuxka qikixi tang səhərning
 boluxidək muqərrər;
 U yenimizoya yamoqurdək, yər-zeminni
 suoqiridioqan «keyinki yamoqur»dək qüxüp
 kelidu!».[□]

Hudaning dad-pəryadi

⁴ I Əfraim, seni qandək qilsam bolar?
 I Yəhuda, seni qandək qilsam bolar?
 Qünki yahxilikinglar səhərdiki bir parqə bu-
 luttək,
 Tezdin yoqap ketidioqan xəbnəmdəktur.
⁵ Xunga Mən pəyoqəmbərlər arkilik ularni
 qepiwətkən;

[□] **6:3** «U yenimizoya yamoqurdək, yər-zeminni suoqiridioqan «keyinki yamoqur»dək qüxüp kelidu!» — «keyinki yamoqur» bolsa Qanaanda (Pələstində) 3- yoki 4-ayda yaoidu, u ətiyazlik ziraətlərnin pixixida həkəlik rolini oynaydu. Bu yamoqurlar bolmisa həsul bolmaydu. «**Biz Uni bilidioqan bolimiz!... U ... «keyinki yamoqur»dək qüxüp kelidu!**» — alimlərnin bu üq ayət (1-3) üstidə üq hil pikri bar: — (1) bu Israilning ahirki zamanda towa qilidioqan duasi (qünki Israillar Hoxiyaning dəwridə towa qiloqan əməs); (2) bu Hoxiya pəyoqəmbərnin: «Pərwərdigarnin yenioqə qaytayli» degən dəwiti; (3) bu Israilning xu qaoqdiki yüzəki bir inkasi, halas. Səzlər qiraylik bolsimu Huda uni yüzəki dəp qaraydu (4-ayətni kərüng). Xunga biz üqinqi imkaniyətkə qayilmiz. Qünki bu səzlərdə öz gunahini etirap qilidioqan konkret gəp kəmqil. Əgər duada towa qilidioqan səzlər bar bolqan bolsa intayin yahxi bir dua bolatti; 14-babta həkəkiy towa qilidioqan dua tepilidu.

Aoʻzimdiki soʻzlər bilən ularni
 ʻltürüwətkənmən;
 Mening həkümüm tang nuridək qikidu. □

⁶ Qünki Mən qurbanliqlardin əməs, bəlki mehır-muhəbbəttin,

Kəydürmə qurbanliqlardin kərə, Hudani tonux
 həm bilixtin hursənlik tapimən. □ ■

⁷ Biraq ular Adəm’atidək əhdigə itaətsizlik
 qiləan;

Ular mana xu yol bilən Manga asiylik qiləan. ■

⁸ Gilead bolsa kəbihlik qiləuqilarning xəhiri;
 U qan bilən boyaləan.

⁹ Qaraqqilar adəmni payliəandək,
 Kahınlar topi Xəkəmgə baridiəan yolda katillik

□ **6:5 «Mən pəyoʻəmbərlər arkilik ularni qepiwətkən...»**

— Huda pəyoʻəmbərliri arkilik nuroʻun ketim Israiləa jazasini elip baridiəan həkümlirini ukturoʻanidi; demək, u dərhal jazalirini əwətməydu, bəlki awwal pəyoʻəmbərliri arkilik agahlandurup, towa kilix pursitini beridu; pəkət towa qilmisa jazasini qüxüridu. Jazalar qüxkəndə Israillar «qepiwetlgən, ...əltürüwetlgən» idi. Yukirida (3-ayəttə) Israil sahtipəzlik bilən «Hudaning bizni kutkuzuzka qikixi ... tang səhərning boluxidək muqərrər» degənidi, biraq hazır Huda: «**Mening həkümlirim** tang nuridək qikidu» dəydu. □ **6:6 «Mən qurbanliqlardin əməs, bəlki mehır-muhəbbəttin, kəydürmə qurbanliqlardin kərə, Hudani tonux həm bilixtin hursənlik tapimən»** — Huda Musa pəyoʻəmbər arkilik qurbanliqlarni tələp qiləan. Biraq keyinki kəp pəyoʻəmbərlər arkilik, bular Mening ahirki məksitim əməs, bəlki: (1) Öz həlkimning manga qaratқан qing kənglidiki ibadət wə muhəbbitini izdəymən (xundak ixlar pəkət Məsihning nijati wə Mukəddəs Roh arkilik əməlgə axurulidu, əlwəttə); (2) qurbanliqlar sunuləanda, əgər ihlasmənlik wə muhəbbət bolmisa, undaқта ularni qilmioʻininglar tüzük, dəp ukturoʻan.

■ **6:6** Mat. 9:13; 12:7 ■ **6:7** Hox. 8:1

qilmaqta;

Bərəkət, ular iplaslıq qilmaqta.

¹⁰ Israil jəmətidə yirginlik bir ixni kərdüm;

Əfrayimning pəhixiliki xu yərdə tepilidu,

Israil buloqandi.

¹¹ Yənə sangimu, i Yəhuda, terioqan
gunahliringning həsuli bekitilgəndur!

7

¹ Mən Əz həlqimning asaritini buzup taxlap,
azadlıqqa erixtürəy degəndə,

Mən Israilni saqaytay degəndə,

Əmdi Əfrayimning kəbihliki, Samariyəning
rəzillikimu axkarilidü;

Qünki ular aldamqilik qilidu;

Oqrılar bolsa bəsüp kiriatidu,

Qaraqqılar topi sirtta bulangqilik qiliwatidu.

² Ular kənglidə Mening ularning barlik

rəzilliklerini esimdə tutqanlığimni oylimaydu;

Həzir ularning qilmixliri əzlirini qıstawatidu;

Bu ixlar kəz aldindidur.

Ordidiki suyiqəstlər

³ Ular padixahni rəzillikliri bilən,

Əmirlərnə yaloqan gəpliri bilən hursən qilidu;

⁴ Ularning həmmisi zinahorlar;

Ular naway ot saloqan tonurdək;

Naway hemirni yuqurup, hemir boluqə uning otini yənə uləyaytmaydu;□

⁵ Padixahimiz *təbrikləngən* künidə, əmirilər xarabning kəypi bilən əzlini zəipləxtürdi; *Padixah* bolsa mazaq kəluquqilar bilən kəl elixixka intildi!□

⁶ Qünki ular kənglini tonurdək kizitip suyikəst püküp kəyoqanidi;

Keqiqə ularning əzəzi qoqlinip turidu; Səhərdila u yanəqan ottək yalkunlap ketidu.□

⁷ Ularning həmmisi tonurdək kiziktur, ular əz

□ **7:4 «Ularning həmmisi zinahorlar; ular naway ot saləqan tonurdək...»** — «ular» bəlkim kašinlar (ular yukiridiki ayətlərnin əsasiy obyektini). Əslidə kašinlar «muqəddəs kanun»ni bilgini üqün, padixahning ordisida muhim roli boluxi kerək idi. Əksiqə ular padixahni əltürüxnü kəstləydu. **«Ular naway ot saləqan tonurdək; naway hemirni yuqurup, hemir boluqə uning otini yənə uləyaytmaydu»** — naway hemirni boldurux üqün səl issik ətsun dəp tonurning yenioqə kəyidu, birək xu waqitlarda tonurning otini uləyaytmaydu.

□ **7:5 «Padixah bolsa mazaq kəluquqilar bilən kəl elixixka intildi!»** — «mazaq kəluquqilar» yənə kašinlar (wə sahta pəyoqəmbərlər?) boluxi mumkin. Əslidə padixahni kəoqdixi kerək boləqan əmirilər məst boləqanda, padixah əzini kəst kəlməkqi boləqan «mazaq kəluquqilar» bilən «kəl tutuxup», hək bilməyla hətərlək əhwaləqə qüxidu. □ **7:6 «Keqiqə ularning əzəzi qoqlinip turidu»** — bəxka birhil tərjimisi «ularning «nawiyi» bolsa keqiqə uhlaydu». «... **Ular kənglini tonurdək kizitip suyikəst püküp kəyoqanidi; ... səhərdila u yanəqan ottək yalkunlap ketidu»** — 4-6-ayətlərdiki ix bəlkim: (1) padixah ordisida məlum bir təbrikləx paaliyitini orunlaxturdi. (2) əmiriləri məst bolup kətti. (3) padixahni kəstligən kašinlar keqiqə pürsət kütüp yürdi. (4) ətigəndə ularning padixahka boləqan nəpiti tonurdiki yalkunliəqan ottək partlidi wə ular padixahni əltürüwətti.

soraqçilirini yöp ketidu;
 Ularning barlık padixahliri yikildi —
 Ulardin heqkim meni nida kilip qakırmaydu!□

Hudaning tərbiyisini qobul kılmaydıoan bir hək

⁸ Əfraim yat qowmlar bilən arilixip kətti;

U «erülmigən bir qoturmaq»dəktur.□ ■

⁹ Yat adəmlər uning küqini yöp kətti, biraq u heq səzməydu;

□ **7:7 «Ulardin heqkim meni nida kilip qakırmaydu!»**

— «ulardin» — bəlkim padixahlardin. Məzkur bexarətlərninğ Israilning əng ahırkı padixahliridin kaysisini kərsitidiyoanlikiyoa birnemə demək təs. Israil padixahlıqınınğ ahırkı yillirida altə padixah təhtkə olturoan. Altisidin tət padixah kəstlinip ɵltürölgən. Bu wəkələr Təwrat, «2pad.» 15-17-bablarda bayan kilinoan. Həlkilik nuqtılar xuki: (1) kahınlar intayin rəzil; zinahor, qatillar idi. (2) az degəndimu bir padixah ular tərpidin kəstlinip ɵltürölgən; (3) əmirələr intayin bihud adəmlər, padixahning bihətərlikini heq oylimaytti; (4) padixahlarning heqkaysisi Hudaoya tayanmidi (xunglaxka «yikildi»). (5) kahınlar kəp «sotqılar»nimu kəstləp ɵltürdi (7-ayət). □ **7:8**

«Əfraim yat qowmlar bilən arilixip kətti» — «Əfraim»ning məzkur kitabta Israilning ornida yaki Israiloqa wəkil kilip kəp ixl- itilixining səwəbi, bəlkim bu waqıtta Israilning ximaliy kəbililiri Asuriyə tərpidin allıkaqan elip ketilgən; Əfraim kəbilisi yaloquz qaloqanidi. **U «erülmigən bir qoturmaq»dəktur** — demək, bir tərpi kəyök, bir tərpi pixmioan. Israil bəlkim baxka qowmlar bilər kəp arilixip, bir tərpi butpərəslərgə ohxax bolup qaloqan, «kəyöp kətkən»; biraq ular Huda tərəptə heq pixmioan, ularning Huda bilən boləoan munasiwiti yoq deyərlik.

■ **7:8** Zəb. 106:35

Bərhək, *bexining* u yər-bu yeridə ak qaqlar kərünidu, birak u heq bilməydu;□

10 Xuning bilən Israilning təkəbburluqi özige qarxi guwah beridu;

Ular Pərwərdigar Hudasining yenioqa kaytmaydu;

Yaki xundak iqlar *bexioqa* qüxkən bolsimu, yənla Uni izdiməydu.■

11 Əfraim heq əqli yok nadan bir pahtəktək;

Misiroqa qarap sayraydu, Asuriyəni izdəp baridu;□

12 Ular baroqanda, ularning üstigə torumni taxlaymən;

Huddi asmandiki uqar-kanatlarni toroqa qüxürgəndək ularni qüxürimən;

Bu həwər ularning jamaitigə yetixi bilənla, ularni jazalaymən.□

13 Ularoqa way! Qünki ular Məndin yiraqlixip tenip kətti!

□ **7:9 «Yat adəmlər uning küqini yəp kətti»** — «uning küqi» bəlkim Israilning iradisi, iman-etiqadini kərsitidu. Ular butpərəs həlk bilən kəp arilixip etiqadi ajizlaxkan. Baxka alimlarning pikriqə, «küq» ularning əmgikining mewisini kərsitidu. ■ **7:10 Hox. 5:5** □ **7:11 «Əfraim... Misiroqa qarap sayraydu, Asuriyəni izdəp baridu»** — Israil tolimu tuturuksiz bolup, Hudanin sözigə heq ixənməy, birdəm Misirdin, birdəm Asuriyədin yardəm soraydu. Əməliyəttə ikkila tərəp Israiloqa satkunluk kəlidu. □ **7:12 «Bu həwər ularning jamaitigə yetixi bilənla, ularni jazalaymən»** — ayətnin ahirki bu qisminin baxka ikki tərjimisi: «ularning jamaiti angliqəndək, ularni jazalaymən» yaki «ular topliniwatidu» dəp angliqinimdila, ularni jazalaymən». Yənə baxka tərjimilirimu uqrixi mumkin. Ibraniy tilini qüxinix təs.

Ular halak bolsun! Qünki ular Manga wapaszlık kildi!

Mən ularni kütquzup hərlükkə qıqıray degəndə,
Ular Mən toqruluk yaloqan gəp kılıdu!

¹⁴ Ular ornida yetip nalə kılqanda,
Manga kənglidə heq nida kilmidi;
Ularınq jamaətkə yioqilixi pəkət ax wə yengi
xarab üqündur, halas;
Ular Məndin qətləp kətti.□

¹⁵ Bərhək, Mən əsli ularni tərbiyiligənmən,
Ularınq biləklirini qenikturup
küqəytküzgənidim;

Birəq ular Manga qarxi yamanlıq kəstləwatidu.

¹⁶ Ular buruldi — birəq buruluxi Həmmidin Aliy
Boloquqioqa kaytix üqün əməs;
Ular aldəmqi bir okyaəqa ohxax.
Ularınq əmirlixi əzlrining oqljiranə til-
ağanətliri wəjidin kiliqlinidu;
Bu ix Misir zeminida ularni məshirigə
qalduridu.□ ■

8

□ **7:14** «Ularınq jamaətkə yioqilixi pəkət ax wə yengi xarab üqündur, halas» — demək, ularning həytliri Huda üqün əməs, pəkət öz tamaxiliri üqün ötküzüldü. Baxqa birhil tərjimisi: «Ular ax wə yengi xarab tiləp (butlirini ixəndürüx üqün) öz ətlirini tilidu». □ **7:16** «Ular buruldi — birəq buruluxi Həmmidin Aliy Boloquqioqa kaytix üqün əməs; ular aldəmqi bir okyaəqa ohxax» — «aldəmqi okya» tüp-tüz atmaydu, oqlar hərdəim burulup ketidu, əlwəttə. Ayətning birinqi kışmining baxqa hil tərjimiliri bar. ■ **7:16** Zəb. 78:57

«Ular xamal teriydu, qara quyunni oridu!»

¹ Kanayni aozingora salo'in!

Pərwərdigarning öyi üstidə bir qorultaz aylinip yürüdü!

Qünki ular Mening əhdəmnı buzğan,
Təwrat-kanunuma itaətsizlik qılo'an. □ ■

² Ular Manga: «I Hudayim, biz Israil həlki Seni tonuymız!» dəp warkıraydu.

³ Israil yahxilıq-məhrıbanlıqni taxlıwətkən;
Xunga düxmən uni qoqlaydu. □

⁴ Ular əzliri padıxahlarnı tikligən, biraq Mən arqılıq əmäs;

Ular bəzilərnı əmir qılo'an, biraq unıngdın həwırım yox;

Ular öz jeniqa zamin bolux üqün,
Əzlırigə butlarnı kümüx-altunlıridın yasio'an. □

⁵ I Samariyə, senıng moziyıng seni taxlıwətti!

Mening oqəzipim ularqa qozqaldı;

Ular qaqa'niqə paklıqtın yiraq turıdu? □

⁶ Xu nərsə Israildın qıqqanoqu —

□ **8:1 «Pərwərdigarning öyi üstidə bir qorultaz aylinip yürüdü!»** — qorultaz pəkət əlüklərgə ya'ki «ələy dəp qalo'an» janiwarlarqa kızıqıdu, əlwəttə (baxqa hil tərjımilıridə «bürküt» deyılıdu). ■ **8:1** Kan. 28:49; Hox. 6:7 □ **8:3 «Israil yahxilıq-məhrıbanlıqni taxlıwətkən»** — bu ikki bislıq sız; ular əzliri yahxilıq qılıxtın qol üzgən wə xuning bilən təng, Hudanın yahxilıqıdın məhrım bolqa'n. □ **8:4 «Ular əzliri padıxahlarnı tikligən, biraq mən arqılıq əmäs»** — «uningdın həwırım yox» — demək, bu ix Manga yat holdı, Mən uni etırap qılmıdım. □ **8:5 «I Samariyə, senıng moziyıng seni taxlıwətti!»** — bu kinayilik gəp. Israildiki mozay xəklidiki but ularnı qutkuzmıo'an. «Baal» wə ularnıng əng qong tawapga'ı «Bəyt-Əl»diki butmu «mozay xəkli»də idi (baxqa hil tərjilirimu bar).

Uni bir hünər wən yasioqan, halas; u Huda əməs;
Samarıyəning moziyi dər wəkə parə-parə
qəkiwetilidu!

⁷ Qünki ular xamal teridi, xunga qara quyunni
oridu!

Ularning xadisida heq baxaklar yok, u heq ax
bərməydu;

Hətta ax bərgən bolsimu, yat adəmlər uni yu-
tuwaloqan bolatti.□

⁸ Israil yutuwelindi;

Ular yat əllər arisida yarimas bir qaqa bolup
qaldi;

⁹ Qünki ular yaloquz yürgən yawayi exəktək
Asuriyəni izdəp qikti;

Əfraim «axna»larni yalliwalidi.

¹⁰ Gər qə ular əllər arisidin «yalliwaləqan» bol-
simu,

Əmdi Mən ularni yioqip bir tərəp qilimən;

Ular tezla «Əmirlərnin xahi»ning besimi astida
toləqinip ketidu.□

¹¹ Əfraim «gunah kurbanlik»liri uqün
qurbangahlarıni kəpəytkini bilən,

Bular gunah kozəydiyəqan qurbangahlar bolup

□ **8:7 «Ular xamal teridi, xunga qara quyunni oridu! Ularning xadisida heq baxaklar yok, u heq ax bərməydu; hətta ax bərgən bolsimu, yat adəmlər uni yutuwaləqan bolatti»** — Israillər hər daim «Baal»din yahxi həsul tilətti. Ularnin oylixiqə «Baal»ning «aləhdilik» «mol həsul berix»mix.

□ **8:10 «Ular tezla «əmirlərnin xahi»ning besimi astida toləqinip ketidu»** — «əmirlərnin xahi» Asuriyə padixəninin məhsus bir unwani.

qaldi.□

¹² Mən uning üçün Təvrat-kanunumda kəp tərəplimə nərsilərnı yazoqan bolsammu, Ular yat bir nərsə dəp hesablanmaqta.

¹³ Ular qurbanlıqlarəqa amraq! Ular Manga qurbanlıqlarnı kılıp, gəxidın yəydu, Bıraq Pərwərdıgar bulardın heq hursənlik almaydu;

U ularning kəbıhlikını hazır esıgə kəltürüp, Gunahlırını öz bexıoqa qüxürıdu;

Ular Misıroqa kaytıdu!□

¹⁴ Qünki Israil öz Yasıoquqısını untup, «ıbadəthana»larnı kurıdu;

Yəhuda bolsa ıstıhkamlaxturuloqan xəhərlərnı kəpəytkən;

Bıraq Mən ularning xəhərlırı üstıgə ot əwətimən, Ot bularning kəl'ə-ordılırını yəp ketıdu.

□ **8:11 «Əfrayım «gunah qurbanlıq»lırı üçün qurbangahları kəpəytkını bılən, bular gunah qozoydıoqan qurbangahlar bolup qaldi»** — «gunah qurbanlıqı»lar toqruluk «Law.» 4-5-bablarnı kərüng. Məzkur qurbangahları «Pərwərdıgarəqa atap» yasaloqanıdı. Əslıdə Hudanın kərsətmılırı boyıqə Yerusalemdındıki ıbadətjanının qurbangahıdın baxqa, Israillarning heqkandəq qurbangahını yasımaslıkı kerək. Dərwəkə, ular yasaloqandıın keyın, tezla butpərəs tawapğahlarəqa aylınıp qaloqanıdı. □ **8:13 «Ular qurbanlıqlarəqa amraq! Ular Manga qurbanlıqlarnı kılıp, gəxidın yəydu,...»** — bu ayətning hərhil tərjımılırı bolqını bılən, omumiy mənisı tərjımımızningkidək. **«Gunahlırını öz bexıoqa qüxürıdu; ular Misıroqa kaytıdu!»** — Misir Israillar tunji qətimlik əsirlikkə yaki kullukqa qüxkən jay.

9

Quruq huxallik wə heytlar

¹ I Israil, yat əl-yurtlardək huxal bolup xadlinip kətmənglar;

Qünki sən Hudayingdin qətnəp pahixilikkə berilding;

Hərbir hamanda sən pahixə həkqigə amrak bolup kəttinq. □

² Haman wə xarab kəlqiki ularni baqalmaydu; Yengi xarab uni yərgə qaritip qoyidu.

³ Ular Pərwərdigarning zeminida turiwərməydu;

Əfraim bəlki Misiroqa kaytidu,

Ular Asuriyədə haram tamakni yəydu.

□ 9:1 «I Israil, yat əl-yurtlardək huxal bolup xadlinip kətmənglar; qünki sən Hudayingdin qətnəp pahixilikkə berilding; hər bir hamanda sən pahixə həkqigə amrak bolup kəttinq» — (bu bəbtiki həwər toqruluk) Israil butpərəslik yoluqa kirgən bolsimu, ular tehi «həmmə din ohxax» dəp, butpərəslik paaliyətlirini «Pərwərdigarning namida» ötküzüwatatti, xundaqla xu paaliyətlirini kəpləp ötküzüp yürməktə idi. Xuning bilən təng ular yənila Musa pəyoqəmbərgə buyruloqan kona heytlarnimu saqlap qaloqanidi, ularoqa nahayiti kəngül bələtti; muxundaq heytlarning boləqinidin huxal boluxup, heyət-bayram tərəpliridə heli «dindar» bolup ketixti. Hoxiya pəyoqəmbər muxu bəbtiki həwərnə küz bayrimida, yəni «kəpilər heyti» («kəpə tikix heyti»)da ularoqa yətküzgən bolsa kərək. «Haman» yilning əjirining nətijisini yioqidoqan jay bolup, huxallik bolidoqan bir sorun, əlwəttə. Biraq pahixə ayallar (həqning puli bilən) pat-pat xu sorunlaroqa qiqatti. Israillar hamandırda bəlkim ikki jəhəttə pahixilik qilatti; (1) muxu ayallar bilən; (2) rohiy jəhəttə «Baal»oqa qoqunup uningoqa rəhmət eytix paaliyətliridə.

⁴ Ular Pərwərdigarğa heq «xarab hədiyyə»ləрни қуymaydu,
 Ularning қurbanlikliri uningğa heq hursənlik
 bolmaydu; ularning neni matəm tutқuқilarning
 neni dək bolidu;

Uni yegən һərkim «napak» bolidu;
 Bu nan һərgiz Pərwərdigarning öyigə
 kirməydu. □

⁵ Əmdi «jamaətlərnin *ibadət* sorunliri» күnidə,
 «Pərwərdigarning һeyti» bolğan күnidə
 қандақ қилarsilər? □

⁶ Қünki mana, ular һəтта һалакəttin қаққан
 bolsimu, Misir ularни yiqiwelip,

□ **9:4 «... Ularning neni matəm tutқuқilarning neni dək bolidu; uni yegən һərkim «napak» bolidu; bu nan һərgiz Pərwərdigarning öyigə kirməydu»** — Musa pəyoqəmbərgə quxürülgən қанun boyiqə adəm bolsun, nərsə bolsun jəsətkə təgкən bolsila, «napak» dəp һesablinatti. «Napak» axni yegən adəmnin özimu «napak» bolatti. Xunga «matəm tutқан» adəmlərnin һəmmisi (bir məzgilgiqə) «napak» dəp һesablinatti. Əmdi Hudaning jazasi bilən Israil yat əl arisida һərdaim «һaram-napaklik» bilən uqraxқаққа, һərdaim «napak» bolidu, xunga ularning «Hudaning öyigə» əzliri kirixi, xundakla һərқандақ «ax hədiyyə»ni elip kirixi қətiy mən'i қilinoqan. □ **9:5 «Əmdi «jamaətlərnin *ibadət* sorunliri» күnidə, «Pərwərdigarning һeyti» bolğan күnidə қандақ қилarsilər?»** — bu butpərəs һəlkning «napak bolidiqanliqi» «Pərwərdigarning һeytlirini təbriklivəlməsliki», «ibadət sorunliriqə қatnixalmasliqi» қатарliklar ularqə eqir kəlgənliki bəlkim oқurmənlərgə oqəlitə tuyulidu. Biraқ əslidə durus bolğan bu paaliyətlər һurapiy ixlarqə aylinip қaloqandin keyin, ular «bularни һərdaim қilmisəқ «yaman bolidu»» dəp oylap, қorқup yürgən bolsa керək. Tirik Hudadin қorқmay, һurapiylik yoliqə hilaplik қilixtin қorқux, һərbir һəlkкə nahayiti nomus kəltüridiqan bir ixtur.

Andin Memfis xəhəri ularni kəmüp koyidu.
Ularning kədirlük kümüx buyumlrini bolsa,
qakqaklar igiliwalidu;

Ularning qedirilirini yantak-tikənlər basidu.□

⁷ Əmdi hesablixix künliri kəldi,
Yamanlik kayturidiqan künlər kəldi;
Israil buni bilip yətsun!

Sening kəbihlikningning köplüki tüpəylidin,
Zor nəpriting bolqini tüpəylidin,
Pəyoqəmbər «əhmək», rohqə təwə boluquqi
«sarang» dəp hesablinidu.□

⁸ Pəyoqəmbər bolsa Əfraim üstigə Hudayim bilən
billə turqan kəzətdur;

Birak uningqə barlik yollirida qiltaklar
qoyuloqan,

Hudasining əyidimu nəprət uni kütməktə.□

⁹ Gibeahning künliridikidək ular əzlrini
qongkur buloqan,

U ularning kəbihlikini esigə kəltüridu,

□ **9:6 «Andin Memfis xəhəri ularni kəmüp koyidu»** — Memfis xəhəri yoqan, həywətlik yər boluqanliqi üqün dangki qikqan. **«Ularning kədirlük kümüx buyumlrini bolsa, qakqaklar igiliwalidu; ularning qedirilirini yantak-tikənlər basidu»** — bu ayəttə «kədirlük kümüx buyumliri» wə «qediriliri» bolsa kümüx bilən həlləngən butlar; xundaqla xu butlarqə «makan boluqan» qedirilar kəzdə tutuluxi mumkin. □ **9:7 «Əmdi hesablixix künliri kəldi»** — «hesablixix künliri» ibranıy tilida «yoqlax künliri». □ **9:8 «Pəyoqəmbər bolsa Əfraim üstigə Hudayim bilən billə turqan kəzətdur; ... Hudasining əyidimu nəprət uni kütməktə»** — həqiqiy pəyoqəmbərnıng düxmənliri (kaşınlar wə sahta pəyoqənbərlər bolsa kerək) hətta Hudaning ibadəthanisidimu uni kəstliməkqi boluwatatti.

Ularning gunahlarini jazalaydu.□

10 — Qel-bayawanda üzüm uqrap qaloqandək,
Mən sən Israilni tapqan;
Ənjür dərihidə tunji pixqan mewini kərgəndək,
ata-bowiliringlarni yahxi kərgənmən;
Andin ular «Baal-Peor»ni izdəp bardı,
Əzlrini axu nomusluq nərsigə beoixlidi,
Ular əzlrining «səygüqisi»gə ohxax yirginqlik
boldi.□ ■

11 Əfraimning bolsa, xan-xəripi kuxtək uqup
ketidu

— Huddi tuoqulux bolup bakmiqandək,

Hamilə bolup bakmiqandək,

Boyida apiridə bolux bolup bakmiqandək!□

12 Hətta ular pərzəntlərini qong qiloqan bolsimu,
Mən lekin ularni birini qaldurmay juda qilimən;
Bərək, ulardin ayrilip kətkinimdin keyin,
ularning halioqa way!

□ 9:9 «Gibeahning künliridikidək ular əzlrini qongkur
buloqan,...» — Gibeah xəhridə bəqqiwazlik həm qatillik yüz
bərgən, Israilni nahayiti xərməndiqilikdə qalduroqan («Hak.»
17-19-bablar). □ 9:10 «Andin ular «Baal-Peor»ni izdəp

bardi» — «Baal-Peor» degən but wə bu butqa munasiwətlik
nomussizlik «Qel.» 25-babta hatiriləngən. Demisəkmü,
bu ixlar Israil qel-bayawanda yürğən waqıtta yüz bərgən.
«Əzlrini axu nomusluq nərsigə beoixlidi, ular əzlrining
«səygüqisi»gə ohxax yirginqlik boldi» — demək, ular
əzliri qoqunoqan yirginqlik butqa ohxax boldi. Baxqa birhil
tərximisi «...öz səyginigə ohxax yirginqlik boldi». ■ 9:10

Qel. 25:3; Zəb. 106:28 □ 9:11 «Əfraimning bolsa,

xan-xəripi kuxtək uqup ketidu» — «Əfraimning xan-xəripi»
ularning pəhri boləqan əwlad-pərzəntini kərsitidu. Huda
ularni agahlandırduki, əwlad-pərzəntinglar məwjut bolup
bakmiqandək bolisilər (12-ayətnimu kəring).

13 Mən kərginimdə, Əfrainning əhwali qimənzarda tikləngən bir «Tur xəhiri»dək idi; Birak Əfrain balilirini kətl kiloquqioqa qikirip beridu.□

14 Ularoqa bərgin, i Pərwərdigar — zadi nemə bərgining tüzük? — Ularoqa bala qüxüp ketidioqan baliyatku, kuruk əmqəklərnı bərgin!□ ■

15 Ularning barlık rəzillikini Gilgaldin tapkili bolidu;

Qünki Mən xu yərdə ulardin nəprətləndim;

Ularning kılmixlirining rəzilliki tıpəylidin,

Ularnı əyümdin həydiwetimən;

Mən ularnı yənə səyməymən;

Ularning əmirlirining həmmisi tərsalik kilidu.□ ■

16 Əfrain əmdi uruwetildi;

Ularning yiltizi kaşjirap kətti, ular heq mewə bərməydu;

Hətta ular mewə bərsimu,

Baliyatkusining səyümlük mewilirini

□ **9:13 «Mən kərginimdə, Əfrainning əhwali qimənzarda tikləngən bir «Tur xəhiri»dək idi»** — «Tur» Liwanəqa jay-laxkan küqlük wə mustəhkəm port-dələt idi. Baxka tət hil tərjimisi bar. İbraniy tilini qüxinix təs. □ **9:14 «Ularoqa bala qüxüp ketidioqan baliyatku, kuruk əmqəklərnı bərgin!»** — pəyoqəmbərnıng bu duasi bəlkim ularnı balılarning kətl kilinixi azabını kərmisun, degənni bildüridu. ■ **9:14** Luqa 23:29 □ **9:15 «Ularning barlık rəzillikini Gilgaldin tapkili bolidu»** — «Gilgal» ularning ikkinqi qong butpərəs tawapgağı idi. ■ **9:15** Yəx. 1:23; Hox. 4:15; 12:12

öltürüwetimən. □

¹⁷ Mening Hundayim ularni qətkə qakti,
Qünki ular uningə qə kulak salmidi;
Ular əllər arisida sərsan bolidu.

10

Pərwərdigarni izdəx waqti kəldi!

¹ Israil baraxsan bir üzüm telidur;
U əzi üqün mewə qikiridu;
Mewisi kəpəygənsəri u qurbangahlarınimu
kəpəytkən;

Zeminining esillikidin ular «esil» but
tüwrüklirini yasidi. □ ■

² Ularning kəngli ala;

Ularning gunahkarliqi həzir axkarilinidu;
U ularning qurbangahlırini qeqip oqulitidu,
Ularning but tüwrüklirini buzuwetidu.

³ Qünki ular pat arida: «Bizdə padixah yok,
qünki Pərwərdigardin qorqmıduq;

□ **9:16** «Ularning (Əfrayimning) yiltizi qaşjirap kətti,
həтта ular mewə bərsimu» — muxu yərdə balılarni kərsitidu.
Ayətning ikkinqi kışmini kərüng. □ **10:1** «Mewisi

**kəpəygənsəri u (Israil) qurbangahlarınimu kəpəytkən;
zeminining esillikidin ular «esil» but tüwrüklirini ya-
sidi»** — demisəkmü, bu qurbangahlar wə tüwrüklər butlarə qə
atalənanidi. Baxqə birhil tərjimisi: «U (Huda) Israilning
mewisini kəpəytixi bilən, Israil qurbangahlıridiki but tüwrüklər
kəpəydi; U (Huda) Öz zemini qə yaxxilikni kəpəytixi bilən,
u (Israil) butlarə qə atalənan tüwrüklərnı tehımu yaxxi kildi».

■ **10:1** Hox. 8:11

Padixahimiz bar bolsimu, u bizgə nemə qilip beridu?» — dəydoqan bolidu. □ ■

⁴ Ular gəplərni qiliweridu, əhdini tüzüp qoyup yaloqandin kəsəm iqidu;

Xunga ular arisidiki dəwalixixlar etizdiki qənəklərgə xumbuya ünüp kətkəndək bolidu. □

⁵ Samariyədə turuwatqanlar «Bəyt-Awən»ning moziyi üqün oəm-əndixigə qüxidu;

«Bəyt-Awən»dikilər dərwekə uning üstigə matəm tutidu,

Uning «butpərəs kahin»lirimu uning üqün xundak qilidu;

Ular «Bəyt-Awən»ning «xan-xəripi» üqün azablinidu,

Qünki u sürgün qilindi! □

⁶ Bərħək, xu nərsə «Jedəlhör padixah» üqün hədiyə kilinip, Asuriyəgə kətürülüp ketilidu;

Əfraim iza-ağanətkə qalidu,

□ 10:3 «... ular pat arida: «Bizdə padixah yoq, qünki Pərwərdigardin qorkmiduk; padixahimiz bar bolsimu, u bizgə nemə qilip beridu?» — dəydoqan bolidu»

— bu bexarət Israilning sürgün qilinoqandin keyin nemə dəydoqanliqini kərsitidu. ■ 10:3 Hox. 3:4 □ 10:4

«Xunga ular arisidiki dəwalixixlar etizdiki qənəklərgə xumbuya ünüp kətkəndək bolidu» — baxqa birhil tərjimisi: «Xunga ularning bexioqa qüxkən jazalar etizdiki qənəklərgə xumbuya ünüp kətkəndək bolidu». □ 10:5

«Samariyədə turuwatqanlar «Bəyt-Awən»ning moziyi üqün oəm-əndixigə qüxidu,... ular «Bəyt-Awən»ning «xan-xəripi» üqün azablinidu» — «Bəyt-Awən»ning «xan-xərap»i, yəni mozay xəklidiki but bolsa, kinayilik gəp, əlwəttə. Oqurmənlərnin esidə boliduki, «Bəyt-Awən» degən sözning əzi kinayilik gəptur (mənis: «Yoq birnərsə»ning öyi).

Israil öz «əkli»din hijil bolidu.□

⁷ Samariyəning bolsa, padixahı dengiz dolqunliri üstidiki həxəktək yökilip kətti;

⁸ «Awən»diki «yukiri jaylar», yəni «Israilning gunahı» bitqit kılınidu;

Qurbangahlırını tikən-jioqanlar basidu;

Ular taqlarəqa: «Üstimizni yepinglar!»,
dönglüklergə: «Üstimizgə örülüp qüxünglar!»
— dəydu.□ ■

⁹ — I Israil, Gibeahning künliridin baxlap sən gunah kılıp kəlding;

Ixlar xu peti turiwərđi;

Rəzillikning baliliri üstigə kılinoqan jəng ularni Gibeahıta besiwətmidimu?□ ■

¹⁰ Mən haliqinimda ularni jazalaymən;

□ **10:6 «xu nərsə «Jedəlhor padixah» üçün hədiyə kılınip»**

— «Jedəlhor padixah» Asuriyə padixahını deməkdə. Yukiriki 5:13-ayəttiki izahatni kərüng. □ **10:8 ««Awən»diki «yukiri jaylar», yəni «Israilning gunahı» bitqit kılınidu»** — «Awən»

(«yok nərsə») yəni «Bəyt-Awən». «Yukiri jaylar» — butpərəslik kılidoqan məhsus jaylar. «Israilning gunahı» — ular qoqunoqan butni kərsətsə kerək. ■ **10:8** Yəx. 2:19; Luqa 23:30; Wəh. 6:16; 9:6 □ **10:9 «— I Israil, Gibeahning künliridin baxlap sən gunah kılıp kəlding; ... rəzillikning baliliri üstigə kılinoqan jəng ularni Gibeahıta besiwətmidimu?»** — Gibeah xəhirida boləqan rəzil wəxə (bəqqiwazlıq həm kətillik) «Hək.»

17-19-bablarda hatiriləngən. Bu ayətkə kəriqənda bu gunah xu künlərdin tartip Israildin ayrilmioqan. Xu wəxə boləqəndin keyin, Gibeahdikilər towa kilmidi, xuning bilən Israilning baxka kəbililiri ularəqa qarxi jəng kılıp ularni bitqit kılıqan. Bexarətkə kəriqənda, bundak bir jəng yənə elip berilixi kerək; ləkin bu kətim pütkül Israiləqa qarxi xundak bir jəng bolidu. ■ **10:9**

Hox. 9:9

Ular ikki gunahı tüpəylidin əsirgə qüxüxkə
toqra kəlgəndə,

Yat kowmlar ularoqa hujum kilixka yiojilidu. □

¹¹ Əfraim bolsa kəndürülgən bir inəktur,

U haman tepixkə amrak;

Mən uning qiraylik gədinini upraxtin ayap
kəldim;

Birak hazir uningoqa boyunturuk selip
həydəymən;

Yəhuda yər həydisun!

Yakup əzi üqün yərni tirnilixi kerək. □

¹² Əzünglaroqa həkəkaniylik bilən teringlar,

Mehir-muhəbbət iqidə həsul alisilər;

Boz yeringlarni qanap eqinglar;

Qünki Pərwərdigarni izdəx waqti kəldi,

— Ta U üstünglaroqa həkəkaniylikni
yaqduroquqə! ■

□ **10:10 «Ular ikki gunahı tüpəylidin əsirgə qüxüxkə toqra kəlgəndə»** — «ikki gunahı» nemə ikənliki toqruluk alimlarning hərhil pərəzliri bar. Israilning ikki jay (Bəyt-Əl wə Dan)da qong butni yasioanlikini kərsitixi mumkin («1Pad.» 12-bab). Bu ayətning baxka hil tərjimiliri bar. □

□ **10:11 «Əfraim bolsa kəndürülgən bir inəktur, u haman tepixkə amrak; Mən uning qiraylik gədinini upraxtin ayap kəldim; birak hazir uningoqa boyunturuk selip həydəymən; Yəhuda yər həydisun! Yakup əzi üqün yərni tirnilixi kerək»** — dehqan özining amrak inikini (Huda dehqan, Israil inək) tehi eqir əmgəkkə salmioqan, pəkət haman tepixkə saloqan (haman tepix yenik ix həm tepilgən danlardin yeyələydioanliqi üqün inək uningoqa amrak, əlwəttə). Birak inək jayil bolup kətkəqkə (4:16ni kərüing) hazir kattik əmgək künliri kəldi: 12-ayət boyiqə, Yəhuda wə Israil Huda üqün «yər həydimisə» (towa kilix jəryanidiki japalik yoloqa kirmisə), ular bəlki Asuriyə yaki Babil üqün kattik əmgək kilidioqan bolidu. ■ **10:12** Yər. 4:3

¹³ *Biraq* silər rəzillikni aqıdurdunglar,
Kəbihlik həsulini ordunglar,
Yaloqanqilikning mewisini yedinglar;
Qünki sən öz yolungoqa, yəni baturliringning
kəplükigə ixinip tayanding;

¹⁴ Kowmliring arisida quqan-sürən kətürülidu;
Xalman jəng künidə Bəyt-Arbəlni bərbat
kiloqandək,

Barlıq qoroqanliring bərbat kilinidu;
(xu küni *Bəyt-Arbəldiki* ana-balilar təngla parə-
parə kiliwetilmigənmu?) —□

¹⁵ Əmdi uqioqa qıqqan rəzilliking tüpəylidin,
Ohxax bir kün sening bexingoqa qüxürülidu, i
Bəyt-Əl!

Tang səhərdila Israilning padixahı pütünləy
üzüp taxlinidu.□

11

*Israil, səyümlük balam! Seni qandaxmu
taxlap koyimən?*

□ **10:14 «Xalman jəng künidə bəyt-arbəlni bərbat
kiloqandək,...»** — «Xalman» bəlkim Asuriyə padixahı «Xal-
manəzər III» yaki «Xalmanəzər V»ni, «Bəyt-Arbəl» bəlkim
Galiliyədiki «Arbela»ni kərsitixi mumkin. Tarihiy təpsilatlar
həzir bizgə naməlum, biraq Israiloqa bolqan agah nahayiti
eniktur. □ **10:15 «Ohxax bir kün sening bexingoqa
qüxürülidu, i Bəyt-Əl!»** — demək, ularning «Bəyt-Əl»də

kiloqan rəzillikliri öz bexioqa «Bəyt-Arbəl»dikidək bir künni
qüxüridu. **«Tang səhərdila Israilning padixahı pütünləy
üzüp taxlinidu»** — «tang səhərdila» — demək, «jəng bexidila»
(jəng adəttə səhərdə baxlinatti); yaki bolmisa «bək tezla» degən
məniddə.

¹ Israil bala qeoqida, Mən uni səydüm,
Xuning bilən oqlumni Misirdin qikixka
qakirdim.■

² Birak ular *halkimni* qakiriwidi,
Ular dərhal huzurumdin qikip katti;
Ular «Baal»larqa kurbanlik qilixka baxlidi,
Oyma məbudlarqa isrik saldi.□

³ Əfraimqa mengixni egatküqi Özüm idim,
Uning kolini tutup wə yөлəp —
Birak özini saqaytkuqining Mən ikənlikimni
ular bilmidi.

⁴ Mən adimətgilikning köyünux rixtiliri bilən,
Söyğuning tarliri bilən ularning kənglini tarti-
waldim;
Mən ularqa huddi engikidin boyunturuqni
eliwətküqi birsidək boləqanmən,
Egilip Özüm ularni ozuklanduroqanmən.

⁵ Ular Misiroqa kaytidioqan bolmamdu?
Asuriyəlik dərwekə ularning padixahı bolidioqan
əməsmu?

■ **11:1** Mat. 2:15 □ **11:2** «**Birak ular halkimni qakiriwidi, ular dərhal huzurumdin qikip katti...**» — «ular» — butpərəslərni yaki Israil Misirdin qikkanda uqriqan «Moab»dikilərni wə yaki Qanaanoqa kirgəndin keyin uqraxqan Qanaandikilərni kərsitixi mumkin. Ayət üstidiki ikki baxka kəzkarax ipadiləydiyən baxka ikki tərjimisi bar: (1) «Ular (pəyoqəmbərlər) ularni qakiroqanseri, ular (Israil) əzlrini ulardın (pəyoqəmbərlərdin) neri qildi»; (2) «Mən (Huda) ularni qakiroqanseri, ular əzlrini huzurumdin neri qildi». Ahirki tərjimə miladiyədin ilgirigi 3-əsirdiki «Septuagint» (LXX) grek tərjimisigə əgixidu.

— Qünki ular yenimoğa qaytixni rət kildi!□

⁶ Kiliq uning xəhərliridə həryan oynitilidu;
Dərwasidiki tēmür baldaqlarni wəyran kilip
yöp ketidu;

Bu öz əkillirining kasapitidur!

⁷ Bərhək, Mening həlkim Məndin qətləp ketixkə
məptun boldi;

Ular Həmmidin Aliy Boluquioğa nida kilip
qakirsimu,

Lekin heqkim ularni kətürməydu.

⁸ Mən qandaqmu seni taxlap qoyimən, i Əfraim?
Mən qandaqmu seni *düxməngə* tapxurimən, i
Israil?!

Qandaqmu seni Admaḥ xəhiridək kilimən?!

Seni qandaqmu Zəboim xəhiridək bir təröp
kilimən?!

Kəlbim iq-baotrimda qaynap ketiwatidu,
Mening barliq rəhimdillikim kəzoqiliwatidu!□ ■

⁹ Ojəzipimning kəhrini yürgüzməymən,

Ikkinqi yənə Əfraimni yəkatmaymən;

Qünki Mən insan əməs, Təngridurmən,

— Yəni arangda boləqan pak-mukəddəs
Boluquqidurmən;

□ **11:5** «Ular Misiroğa qaytidioğan bolmamdu? Asuriyəlik dərwekə ularning padixahi bolidioğan əməsmu?» — Israil Misir wə Asuriyədin yardəm izdəp ularning yenioğa «qikti». Əmdi bu ayəttə tiləq elinoğan ularning «qikix»i yaki «qaytix»i (1-wə 2-ayətni kəring) bolsa kaqkun musapir süpitidə (Misiroğa) yaki əsir süpitidə (Asuriyəgə) holidu. □ **11:8** «Qandaqmu seni Admaḥ xəhiridək kilimən?! Seni qandaqmu Zəboim xəhiridək bir təröp kilimən?!» — «Admaḥ» wə «Zəboim» degən xəhərlər eqir gunahliri tüpəylidin Sodom wə Gomorra bilən təng asmandin yaqқан ot-güngürt tərripidin pütünləy ḥalak boldi. ■ **11:8** Yar. 19:24

Mən dəroqəzəp bilən kəlməymən. □

¹⁰ Ular Pərwərdigarning kəynidin mangidu;

U xirdək hərkiyədu;

U hərkiyəgəndə, əmdi baliliri ətərbtin titrigən
həlda kelidu;

¹¹ Ular Misirdin kuxtək,

Asuriyə zeminidin pahtəktək titrigən həlda
qikip kelidu;

Xuning bilən ularni öz öylirigə makanlax-
turimən, — dəydu Pərwərdigar. □

12

Ətkən ixlarni əsləp sawək elinglar!

¹ Əfrayim Meni yaloqan gəpliri bilən kəməwetidu;
Yəhədamu Təngrigə, yəni ixənqlik, Pak-
Muxəddəs Boluquqioqa tuturuqsiz boldi.

Əfrayimning yegini xamaldur,

U xərək xamilini qoqlap yürüdu;

U künləp yaloqanqilik, zulum-zorluqni
kəpəytməktə;

Ular Asuriyə bilən əhdə tüzüdu,

□ **11:9 «... Mən dəroqəzəp bilən kəlməymən»** — baxqə birhil tərjimisi: «... Mən xəhərgə (jazalaxqə) kirməymən. □ **11:11 «Ular Misirdin kuxtək, Asuriyə zeminidin pahtəktək titrigən həlda qikip kelidu; xuning bilən ularni öz öylirigə makanlaxturimən»** — Israil (Əfrayim)dikilərdin bəzilər awwal Yəhədadin panah tapqan, andin keyin Yəhəda bilən tənq Babil imperiyəsigə sürgün boləqan. Andin ular bilən tənq Qanaanoqə (Pələstingə) kaytip kəlgən — ajizlikta, «titrigən həlda» kaytip kəlgən («2Tar.» 9:1-3, «Əzra» 1-2-bab).

Xuningdæk Misiroqa may «soqiliri» k t r p apirilidu.□

² Pərwərdigarning Yəhuda bil nmu bir d wasi bar;

U Yakupni yolliri boyiqə jazalaydu;

Uning qilmixlirini  z üstigə kayturidu.

³ U baliyatquda turup akisini tapinidin tutuwaloqan,

 z k qi bilən Huda bilən elixkan;□ ■

⁴ U bərhək P rixta bilən elixip, o lib  kildi;

U yioqlidi, Uningoqa dua-tilaw t kildi;

Huda uni B yt-əldə tepiwaldi,

□ **12:1** «**Y hudamu T ngrig , yəni ix nqlik, Pak-Muk dd s Boloquqioqa tuturuqsiz boldi**» — baxqa birhil tərjimisi: «Yəhuda y nila Huda bilən bill  h k mdarlik qilidu, u Pak-Muk dd s Boloquqioqa sadiktur». Bizningq  12-bab, 2-ay tk  qaridoqanda bu hil tərjimisi k t'iy mumkin  m s. «** fraimning yegini xamaldur, u x rk xamilini qoqlap y ridu**» — demək, Əfraim gepi tuturuqsiz, «xamal qa baqquqi»  l idi. «**Xuningd k Misiroqa may «soqiliri» k t r p apirilidu**» — bu «may» x bh sizki, Misirning yardimini elix  q n  w tilg n. □ **12:3** «**U baliyatquda turup akisini tapinidin tutuwaloqan,...**» — oqurm nl rning esid  barki, «Yakup» deg n isimning m nisi  slid : «U (Huda) tapiningda bolsun» (demək, u S n (Huda) bilən bill  bolsun); biraq Yakup p yo amb rg  xu isimning qoyuluxining s w bi: — (1) u akisinin tapinini tutkan (tuquloqanda); (2) bu isimning «aldamqi» deg n koqma m nisi bar; u keyinki k nl rd  akisini ikki k tim «roh y miras»tin aldap qoyoqan («Yar.» 25-bab). Ahirda u bu aldamqiliktin towa qilip, akisidin  pu sorioqan («Yar.» 33-babnimu k r ng). ■ **12:3** Yar. 25:26; 35:9,10

Wə xu yərdə bizgə səz kildi; □ ■

⁵ — Yəni Pərwərdigar, samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Huda,

— «Pərwərdigar» bolsa Uning hatirə namidur! □

⁶ Xunga sən, Hudaying arkilik, Uning yenioğa qayt;

Məhribanlik wə adalətni qolungdin bərmə,
Hudayingoğa ümid baqlap, Uni izqil kütkin.

□ **12:4 «Huda uni Bəyt-Əldə tepiwaldi»** — ibraniy tilida «U uni Bəyt-Əldə tepiwaldi». Xunga baxqa bir hil təjimi: «U (Yakup) Uni (Hudani) tepiwaldi». **«U bərhək Pərixte bilən elixip, oqəlibə kildi; u yioqlidi, Uningoğa dua-tilawət kildi; Huda uni Bəyt-Əldə tepiwaldi, wə xu yərdə bizgə səz kildi;»** — bu tarihiy wəqələarning əhmiyiti bəlkim: (1) Yakup əsli bir aldamqi; (2) biraq u etiqad arkilik Hudaning Pərixtisidin bəht-bərikətkə wə Hudaning iltipatioğa erixkən; (3) keyin u baxқиqə bir adəm, etiqadlik, xəpқətlik bolup qikti (Israil dəp ataldi). (4) Huda əsli bu ixlarni «Bəyt-Əl»də (Yakupni qarқiroqan waқtida) baxliqan, Yakupқа, xundaqla əwladlirioğa bəht ata kilidioqan wədilərnə kiləjan; (5) xunga Israil «Bəyt-Əl»ning **həқikiy əhmiyitini** əslixə kerək; (6) ular bu ixlardin sawaқ alsunki, «Huda menimu (Yakupқа ohxax) yaman aldamqiliқtin durus, etiqadlik adəmgə əzgərtəlaydu»; (7) «xunga Hudaning küqigə tayinip Uningoğa qaytixim kerək». Wəqələr «Yar.» 25-32-bablarda hatiriləngən. Baxqa birnəqqə hil təjimilər uqrixi mumkin. ■ **12:4** Yar. 28:12, 19; 35:7, 14, 15 □ **12:5** «— **Yəni Pərwərdigar, samawi qoxunlarning Sərdari boləjan Huda, — «Pərwərdigar» bolsa Uning hatirə namidur!»** — oқurmənlərnin esidə barki, Yakup əzi bilən elixқан Pərixtinin namini sorioqan. Xu qaqlada u namini uningə eytmioqan. Keyin Huda bu namning «Yahwəh» (təjimimizdə, «Pərwərdigar» deyilidu) ikənlikini Musa pəyoqəmbərgə ayan qilip qüxəndürgən (Yahwəh — «Əzgərməs», «Əzəldin Bar Boləuqi», «Əhdisigə hərdaim sadik Boləuqi» degən mənilərnə əz iqigə alidu). Xunga bu nam Israiləğa ümid berixi kerək idi.

Aldamqi sodigər

⁷ Mana bu sodigər! Uning qolida aldamqilik tarazisi bar;

U bozək qilixka amraktur. □

⁸ Əfraim: «Mən dər wəkə beyidim,

Özüm gə kəp baylıqlarni toplidim;

Birək ular barlıq əjirlirimdə məndin heq gunahiy kəbihlikni tapalmaydu!» — dəydu. □

⁹ Birək Misir zeminidin tartip Mən Pərwərdigar sening Hudaying boləqanmən,

Mən seni yənə «kəpilər heyti» diki dək qedirlarda turoquzimən! □ ■

□ **12:7 «Mana bu sodigər!»** — «sodigər» ibraniiy tilida «Kanaan» yaki «Kanaanlik» degənlik bolidu. Demək, Əfraim bir tərəptin əsli əzi aldidin həydiwətkən butpərəs Kanaanlıqlarəja ohxap qəloqan; yənə bir tərəptin u «Yakup»ning əslidiki «aldamqi» harakterida bolup, heq əzgərtilmigəndur.

□ **12:8 «ular... məndin gunahiy kəbihlikni tapalmaydu»** — «gunahiy kəbihlik» — demək, məndə «kəbihliklər bar, birək eoqir əməs, «gunah əməs»» degən külkilik gəp. «Mən anqə yaman adəm əməsmən» dəydiqan pozitsiyilər bügüngə qədər həmmimizgə tonuxtur. □ **12:9 «Birək Misir zeminidin tartip mən Pərwərdigar sening Hudaying boləqanmən, Mən seni yənə «kəpilər heyti» diki dək qedirlarda turoquzimən!»** — ««kəpilər heyti» diki dək» ibraniiy tilida «heyttiki künlərdiki dək». «Qedirlarda turux» tiləja elinəqandin keyin xübhəsizki, «kəpilər heyti»ni kərsətsə kerək.

İsrail «Misirdin qikix» tiki muhım sawaqlarni untuqan. «Kəpilər heyti» («kəpə tikix heyti»)da İsrail yəttə kün əydə əməs, bəlki qedirlarda turuxi kerək idi. Heyttiki bu ix ularəja əslidiki əjiz, kəmbəəqəl baxlinixini wə «İnsan pəkət nan bilənla yaximaydu, bəlki Hudaning hər bir səzigə tayinip yaxixi kerək» degən muhım sawaq toqrulux əslitixi kerək idi. ■ **12:9** Yəx. 43:11

Pəyoqəmbərlərləning əhmiyiti

¹⁰ «Mən pəyoqəmbərlərgə söz qiloqanmən,

Alamət kərünüxlərləni kəpəytkənmən,

Xundakla pəyoqəmbərlər arkilik təmsillərləni kərsətkənmən.

¹¹ Gilead kəbiḥmu? Ular bərhək pəkət yari-maslardur!

Ular Gilgaldə torpaqlərləni qurbanlik qilidu;

Ulərləning qurbangəḥliri dər-wəkə etiz qirliridiki tax dəwiliridək kəptur! □ ■

¹² (Yəqup Suriyəgə kəqip kətti,

Xu yərdə Israil hotun elix üçün ixligən;

Bərhək, hotun elix üçün u koylərləni bəkkənidi). ■

¹³ Pərwərdigar yənə pəyoqəmbər arkilik Israilni Misirdin qikirip qutkuzoqan,

□ **12:11** «Gilead kəbiḥmu? Ular bərhək pəkət yari-maslardur!» — muxu ayəttə «kəbiḥ» wə «yarimas» degən səzlər bir-birigə ohxaydaydioqan səzlərdur. «**Ular Gilgaldə torpaqlərləni qurbanlik qilidu; ulərləning qurbangəḥliri dər-wəkə etiz qirliridiki tax dəwiliridək kəptur!**» — Hoxiya «Gilgal» («dəwə», «dəstə», degən mənidi) degən yər nami bilən söz oyuni qilidu — ular həkikətən ismi-jismioqə layiqtur . Həmmə yeridə kəpligən qurbangəḥlirining boluxi bilən, Gilgal dər-wəkə «etizdiki tax dəwilər»dək bir jay, halas. Ayətning bəxkə hil tərjilirimu bə. ■ **12:11** Hox. 4:15; 6:8; 9:15 ■ **12:12** Yar. 28:5; 29:20, 28

Pəyoʻambər arqilik uningdin həwərmu aloqan. □
 14 Əfraim *Hudaning* kəhrini intayin kattik
 kozoqoqan;
 Uning Rəbbi u tökkən qan kərzni uning gədinigə
 artidu,
 Xərməndilik-ahənətini öz bexioqə qayturidu.

13

«*Mən seni həlak qilimən, i Israil!*» — ahirki
 agahlandurux

¹ *Burun* Əfraim səz qiloqanda, kixilər hərmətləp
 titrəp ketətti;
 U Israil kəbililiri arisida kətürülgən;

□ **12:13 «Pərwərdigar yənə pəyoʻambər arqilik Israilni Misirdin qikqirip qutkuzoqan, pəyoʻambər arqilik uningdin həwərmu aloqan»** — muxu ixlar (12-14-ayət) ispatlayduki, Əfraim əjdadi boləqan Yaqupni həddidin ziyadə izzətligən. Ularning təmənna koyoqan «büyük əjdad»i Yaqupning ailisidikiliri (Israil) pəyoʻambərsiz qaloqan bolsa (demək, ularda Hudaning Rohining yetəkqiliki bolmioqan bolsa) u qəl-bayawanda yürüwatqan nahayiti bir «kaqkun» yaki hətta Misirdin qikmioqan bir «ixləmqi» bolatti, halas. U hərgiz uluq bir əl bolup qikmaytti. Birəq həzirki Israil (bolupmu Əfraim kəbilisi) Huda əwətkən pəyoʻambərlər (Amos, Hoxiya, Yəxaya, Mikah)ni rət qilip, Hudani intayin oqəzəpləndüridu. Israilning məwjudluğu wə hayatining hər jəhətliri ularning Huda bilən boləqan rohiy munasiwitigə baqlıq idi. Israilning pəyoʻambərliri bu ixni həlkning kəz aldida kərsitidu; pəyoʻambərlərnə səl qaoqlax Hudaning Özini səl qaoqliqan bilən barawərdur. Yaqup əzi ahirida pəyoʻambər boləqan, əlwəttə («Yar.» 48-49 bablarni kərüng).

Birak u Baal arkilik gunah kilip oldi.□

² Ular hazir gunahning ustigə gunah sadir kilmakta!

Özlidirigə kümüxliridin kuyma məbudlarni,

Öz əkli oylap qikқан butlarni yasidi;

Bularning həmmisi hünərwəning əjri, halas;

Bu kixilər toqruluk: «Həy, insan qurbanlikini kילוқилar, mozaylarni səyüp koyunglar!» deyilidu.□ ■

³ Xunga ular səhərdiki bir parqə buluttək,

Tezdin oqayip bolidioqan tang səhərdiki xəbnəmdək,

Hamandin kara kuyunda uqқан pahaldək,

Tünglüktin qikқан is-tütəktək *tezdin* yokap ketidu.

⁴ Birak Misir zeminidin tartip Mən Pərwərdigar sening Hudaying boloqanmən;

Sən Məndin baxka heq İlahni bilməydioqan bolisən;

Məndin baxka kutkuzoquqi yoktur.■

⁵ Mən qəl-bayawanda, kuroqakqilikning zeminda sən bilən tonuxtum;

□ **13:1 «Burun) Əfrain sөz kילוqanda...»** — «Əfrain» kəbilining əjdadi boloqan Əfrainni əməs, bəlkı kəbilining awwalkı tarihini kərsitidu. Musa pəyoqəmbərdin keyin, İsrailoqa yetəkligüqi boloqan Yəxua pəyoqəmbər Əfrainlik idi.

□ **13:2 «Bu kixilər toqruluk: «Həy, insan qurbanlikini kילוқилar, mozaylarni səyüp koyunglar!» deyilidu»** — baxka bir tərjimisi: «U kixilər toqruluk: «Mana, qurbanlik kילוқилar adəmlər mozaylarni səyüp koyuwatidu!» — deyilidu» — yaki baxkılar. Birak ibraniy tilini qūxinix təs boloqini bilən, tilxunaslarning yekinkı tətqikatlıri boyiqə, bu ayət dərwəkə «insan qurbanlikı»ni kərsitixi mumkin. ■ **13:2** Hox. 8:6

■ **13:4** 2Sam. 22:32; Zəb. 18:31; Yəx. 43:11; Hox. 12:10

6 Ular ozuqlandurulup, toyunoqan,
Toyunoqandin keyin kenglidə təkəbburlixip
kətkən;

Xunga ular Meni untuoqan.■

7 Əmdi Mən ularoqa xirdək bolimən;

Yilpizdək ularni yol boyida paylap kütimən;

8 Küqükliridin məhrum boləqan eyiktək Mən
ularoqa uqrap,

Yürək qawisini titiwetimən;

Ular ni qixi xirdək nəq məydanda yəwetimən;

Daladiki həywanlar ularni yirtiwetidu.

9 Sening həlakiting, i Israil, dəl Manga qarxi
qıqқанliқing,

Yəni Yardəmqinggə qarxi qıqқанliқingdin
ibarəttur.

10 Əmdi barliқ xəhərliringdə sangə kütқuzoқuqi
bolidioqan padixahing qeni?

Sening soraqqi-hakimliring qeni?

Sən bular toquruluқ: «Manga padixah wə
xahzadilarni təkdim qiloqaysən!» dəp tiligən
əməsmu? —

11 Mən oəzipim bilən sangə padixahni təkdim
qiloqanmən,

■ 13:6 Қан. 32:15; Hox. 8:14

Əmdi uni oʻzirim bilən elip taxlidim. □ ■

12 Əfraimning kəbihliki qing orap-qaqılanoʻan;
Uning gunahı juoʻlinip saklanoʻan; □

13 Toloqak baskan ayalning azabliri uningoa
qūxidu;

U əkilsiz bir oʻquldur;

Qūnki baliyatquning aozı eqiloʻanda, u hazir
bolmioʻan! □

14 Mən bədəl tələp ularni təhtisaraning küqidin
kutuldurimən;

Ularoa həmjəmət bolup əlümdin kutkuzimən;

Əy, əlüm, sening wabaliring keni?!

Əy, təhtisara, sening həlakətliring keni?!

□ **13:11 «Mən oʻzirim bilən sanga padixahni təkdım kıləoanmən, əmdi uni oʻzirim bilən elip taxlidim»** — Israil Qanaan zeminini igiliwaloʻandın tartip, Huda ularoa yetəkqilik wə sotqilik kılidiolan «batur həkımlar» yaki «sotqi-kutkuzoʻuqi» degən ihlasmən baturlarnı ayrim-ayrim təminləp bərgənidi. Israil Hudaning bu «ayrim-ayrim təksumati»din narazi bolup, Samuil pəyoʻəmbərnıng dəwrıdə Hudadin padixah («mukım» sulalə tüzümi) tikləxni tiligən. Huda Samuil pəyoʻəmbər arkilik ularning təlipini: «Manga ixənməslikkə barawər» dəp narazilikini kərsitip, andın ahırıda Israilning birinqi padixahı Saulni tikligən («1Sam.» 8-12-bablar) ■ **13:11** 1Sam. 8:5; 15:23; 16:1 □ **13:12 «Əfraimning kəbihliki qing orap-qaqılanoʻan; uning gunahı juoʻlinip saklanoʻan»** — demək, uning barlik kəbihlik-gunahliri Hudaning jazalixi üqün obdan saklanmakta. □ **13:13 «Baliyatquning aozı eqiloʻanda, u hazir bolmioʻan!»** — yaki «baliyatquning aozı eqiloʻanda, u qikmaydu!».

Mən buningdin puxayman qilmaymən! □ ■

15 *Əfrayim* kerindaxliri arisida «mewilik» bolsimu,
 Xærktin bir xamal qikidu,
 Yəni Pərwərdigarning qəl-bayawandin qikқан bir xamili kelidu;
Əfrayimning buliki kurup ketidu, uning su bexi қаојirap ketidu;
 U *xamal* həzinasidiki barliқ nəpis қақа-

□ **13:14 «təhtisara»** — elgənlərnin rohliri baridoqan jay. «... Əy, ölüm, sening wabaliring qeni?! Əy, təhtisara, sening həlakətliring qeni?! Mən buningdin puxayman qilmaymən!» — alimlar bu ayət üstidə ikki hil pikirde. Bəzilər mundaқ tərjimə qilidu: — «Mən ularni təhtisaraning küqidin қutulduramdimən? Mən ularni ölümdin қutқuzamdimən? Əy, ölüm, wabaliringni qıkar! Əy, təhtisara, həlakətliringni qıkar! Mən ularoқа (Israiloқа) heq rəhim qilmaymən». Bu tərjimə aldi-kəynidiki ayətlərgə maslaxқан bolsimu, biz yukirikı tərjimigə қayilmiz. Qünki: (1) ibraniy tilida ayətninг birinğı jümlisidə soal yuklimisi yoқ, u addiy bir «bayan jümlə». (2) Huda Hoxiya pəyoғəmbər arқilik bərgən birnəqqə bexarətlərdə, Israiloқа boloqan қattik əyibini yetküzüxi bilən təng күtölmigən yərdin Israiloқа qoң ümidlərnimu kərsitidu (məsilən, 1:9-10, 8:11); (3) Injilda rosul Pawlus bu ayətlərnı xundaқ qüxəndürüp beridu («1Kor.» 15:55-56, «Wəh.» 20:13-14ni kəring); (4) tekistning ikkinğı qismininг tərjimisi: «Mən (Əzüm) sanga həlakət bolimən, i təhtisara!... sanga waba bolimən, i ölüm! Mən silərgə heq rəhim qilmaymən» bolux ehtimaloқа bək yekin. Yənə mumkinqiliki barki, ayətninг əng ahırkı qismi: «Mən Əzümni heq ayimaymən!» degən mənidə bolidu — demək, Huda Israilni қutқuzux üçün hərқandaқ bədəl tələxkə təyyardur.

■ **13:14** Yəx. 25:8; 1Kor. 15:55

kuqilarni bulang-talang kilidu.□

¹⁶ Samariyəning öz gunahı öz zimmisigə koyulidu;

Qünki u öz Hudasioğa boynini kattik qilolan;

Ular qiliq bilən yikilidu,

Bowakliri parə-parə kilip qekiwetilidu,

Hamilidar ayalliri yeriwetilidu.■

14

*Israilning kalgüsida towa qilixi, kutkuzulup
asligə kältürülüxi*

¹ I Israil, Pərwərdigar Hudayingning yenioğa ikkilənməy kaytip kəl!

Qünki öz kəbihliking bilən putlixip yikiloansən.■

² Özünqlar bilən billə sözlərnı epkelinglar,

Pərwərdigarning yenioğa kaytinglar;

Uningoğa: — «Barlık kəbihlikni kəqürgəysən,

Xapaət bilən bizni qobul qiləoğaysən,

□ **13:15 «Əfraim qerındaxliri arisida «mewilik» bolsimu»** — «Əfraim» degən isimning ezi «mewilik» degən mənıdə. Muxu ayəttiki «mewə» pərzəntlərnı kərsitidu (14-ayətnimu kərüng). **«Xərktin bir xamal qikidu»** — Qanaanoğa (Pələstingə) nisbətən əng dəhxətlik xamal xərək xamilidur. Ularnı nabut kilidioğan Asuriyə qoxuni dərwəqə xərktin kelidu. **«həzinidiki nəpis qaqa-kuqılar»** — Əfraimdiki «kelixkən qokan-qızlar»ni kərsitiximu mumkin (16-ayətnimu kərüng). ■ **13:16** Hox. 10:14 ■ **14:1** Hox. 12:7

Xuning bilən biz Sanga ləwlirimizdiki «buka *qurbanliqlar*»ni tutimiz — dənglar.□

³ — «Asuriyə bizni kütquzmaydu,

Atlaroşa minməymiz;

Biz hərgiz öz qolimiz yasioqinioşa: — «Hudayimiz!» deməymiz;

Qünki Səndinla yetim-yesirlar rəhim-xəpkət tapidu».□

⁴ — Mən ularni «arkioşa qekinixliri»din saqaytimən,

Mən ularni qin kənglümdin halap səyimən;

Qünki Mening oşəzipim uningdin yandi.

⁵ Mən Israiloşa xəbnəmdək bolimən;

U nilupərdək bərk uridu,

Yiltizliri Liwan *kedir* dərihidək yiltiz tartidu;

⁶ Uning bihliri xahlap yeyilidu,

Uning güzəlliki zəytun dərihidək,

Puriki Liwan *kediriningkidək* bolidu.

⁷ Həlkə kaytip kelip, uning sayisi astida olturidu;

Ular ziraətlərdək yaxnaydu,

Üzüm telidək qeqəkləydu;

Liwanning xarabliri *aoşzida kəloşandək*, esidə

□ **14:2** «...«buka *qurbanliqlar*»ni tutimiz — «buka *qurbanliqlar*» Hudaşa atap beşixlinidioşan «kəydürmə *qurbanliq*»lar iqidə əng qimmətlik *qurbanliq* idi. Muxu yərdə kəqmə mənida ixlətkən, əlwəttə. U «ləwlirimizdiki mol ibadət-mədhiyə»ni kərsitidu. Baxqa birhil təjrimisi: «ləwlirimizdiki mewini tutimiz». □ **14:3** «**Qünki Səndinla yetim-yesirlar rəhim-xəpkət tapidu**» — bu söz Hoxiyaning balilirining öz dadisi bilən boluşan kəqürmixini əks əttürgən bolidu.

xerin qalidu. □

⁸ Əfraim: «Mening butlar bilən yənə nemə karim!» — dəydiqan bolidu.

«Mən uningqə jawab berimən, uningdin həwər alimən!

«Mən yapyexil bir qarışaydurmən».

«Sening mewəng Məndindur!» □

⁹ Kim dana bolup, bu ixlarni qüxinər? Qeqən bolup, bularni bilər?

Qünki Pərwərdigarning yolliri durustur,

Həkkaniylar ularda mangidu;

Biraq itaətsizlər ularda putlixip yikilidu. ■

□ **14:7** «Liwanning xarabliri aqzida qaloqandək, esidə xerin qalidu» — ibraniy tilida: «Uning əslətmisi Liwandiki xarabningkidək bolidu». □ **14:8** «**Əfraim: «Mening butlar bilən yənə nemə karim!» — dəydiqan bolidu**» — baxqa birhil tərjimisi: «U (Huda Əfraimqə) «I Əfraim, Mening butlar bilən nemə alakəm bolsun!» — dəydu». ■ **14:9** Pənd. 10:29

**Muq ddes Kalam (y ngi yezik)
The Holy Bible in the Uyghur language, written in
Pinyin script**

Copyright   2010 Mukeddes Kalam - Uyghur Bible Translation Committee

Language: Uyghur tili (Uyghur)

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution Share-Alike license 4.0.

You have permission to share and redistribute this Bible translation in any format and to make reasonable revisions and adaptations of this translation, provided that:

You include the above copyright and source information.

If you make any changes to the text, you must indicate that you did so in a way that makes it clear that the original licensor is not necessarily endorsing your changes.

If you redistribute this text, you must distribute your contributions under the same license as the original.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

Note that in addition to the rules above, revising and adapting God's Word involves a great responsibility to be true to God's Word. See Revelation 22:18-19.

2021-09-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 12 Sep 2021

b6bd0959-14d2-5233-b340-6f210a8f13c5